

YRKE

FAGBLAD OM YRKESOPPLÆRING / 66. ÅRGANG

LÆRLINGENE
I OPERAEN

IKONET
SCHØNBERG ERKEN

IVER VINNER
PRISER

#3
2022



FIKK LØNNSNEMND
MIDT I ANSIKTET

innhold



Nyhetsreportasjer

- 14 Leder bedrift fra rullestolen
- 18 Får stjernene til å skinne
- 24 Populært på yrkesfag
- 28 Garantert jobb
- 32 Kreative på Mysen
- 44 Arendalsuka

Fagartikkel

- 46 Lærerspesialisten
- 52 Å trene elever til yrkesutøvelse
- 60 Mat og vin

Faste spalter

- 3 Leder
- 4 Nytt fra Yrke
- 42 Yrke-profilen
- 49 Petit
- 50 Skråblikk på yrke
- 56 Bokomtale
- 57 Bøker om yrke
- 59 Forbundscommentaren

Tema

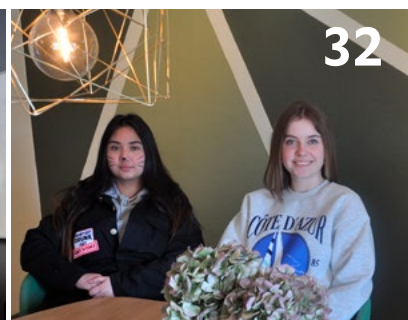
- 6 Lærere i streik
- 10 Slik forberedte de streiken
- 12 Her streiket de



LÆRLINGENE I OPERAEN



FOTOREPORTASJE



YRKE

Ansvarlig redaktør:

Wenche Helene Schjønberg
Telefon: 24 14 23 49
Mobil: 91 19 13 15
E-post: ws@utdanningsnytt.no
www.utdanningsnytt.no/Yrke

Abonnement:

E-post: abonnement@utdanningsnytt.no

Abonnement kr 300,- per år.

Gratis for medlemmer av Utdanningsforbundet.

Annonsekontakt

Mona Jørgensrud, salgssjef, HS Media AS
E-post: mj@hsmedia.no
Telefon: 62 94 10 32 / 91 17 34 73

Medlemsservice

Kontakt Medlemsservice ved spørsmål
om abonnement og bladordningen,
adresseendringer og Min side:
E-post: medlem@udf.no
Telefon: 24 14 20 00
Min side: udf.no/min-side

Ikke medlem, men ønsker abonnement?

Send e-post til:
abonnement@utdanningsnytt.no

Utgever:

Utdanningsforbundet
Hausmanns gate 17
Boks 9191 Grønland, 0134 Oslo
Telefon: 24 14 20 00

Yrke er medlem av Fagpressen og redigeres
etter Redaktørplakatens og Vær Varsom-
plakatens regler for god presseskikk. Den
som likevel føler seg urettmessig rammet,
oppfordres til å ta kontakt med redaktøren.
Pressens Faglige Utvalg, PFU, behandler klager
mot pressen.

Forsidefoto: Wenche Helene Schjønberg

Layout: Melkeveien Designkontor
www.melkeveien.no

Trykk: Ålgård Offset AS

Opplag: 9215 ifølge Fagpressens
opplagskontroll. Godkjent per 2. halvår 2020
og 1. halvår 2021.

ISSN 1504-1905



Bare en lærer er lærer

«Jeg har ikke opplevd å høre noe om de sårbare elevene etter at avgjørelsen om lønnsnemnd var tatt.»

Ordene er Sigurd Østebøviks. Han er en av streikegeneralene Yrke har snakket med om konflikten.

I uke etter uke ledet han sine medlærere på Haugaland videregående skole, i streik. Hver dag var streiken jobben: Ikledd gul streikevest på enten streikevakt, streikemarkering, arrangement i lærerklubben, kaffesamtale på streikekafeen, oppgavene var utallige.

Da arbeidsministeren kalte inn partene på sitt kontor en tirsdagskveld sent i september, skjønte Haugesund-læreren og tusenvis av andre lærere, tegningen. I dagevis hadde det vært høyt trykk om de sårbare elevene, det var gjennomført nye forhandlinger gjennom hele helgen, det lå i kortene at nå ble det tvungen lønnsnemnd.

Østebøvik opplever ikke å ha hørt noe om de samme sårbare elevene etter streikeslutten:

«Det var akkurat som om problemene rundt dem var løst som ved et trylleslag, med en gang vi var tilbake.»

Lærerstreiken er tema i dette Yrke. Her forteller blant andre tillitsvalgt Østebøvik at han har mottatt samtaler fra klubbmedlemmer som sier at de nå vurderer å forlate læreryrket. Flere føler seg ikke verdsatt. Andre er opptatt av hva det gjør med yrket når lærerstillinger står tomme og ufaglærte blir brukt til å erstatte faglært arbeidskraft. «Hvem ivaretar da kunnskapen om pedagogikken og didaktikken?» Bare en lærer er lærer.

Selv om denne konflikten ble løst, er ikke konflikten mellom KS og lærerne over. Fremtidige lønnsoppgjør er heller ikke fredet. Vi tror ikke det er siste gangen Yrke kommer til å skrive om det mange nå betegner som læreropprøret.

Wenche H. Schjønberg

Flere lærlinger deltar når Peab bygger transformatorstasjon for Statnett

REISADALEN Peab Bjørn Bygg er valgt som entreprenør på bygg- og betongarbeidene når de neste år går i gang med å bygge transformatorstasjonen Vinnelys i Nordreisa.

Prosjektet vil også bety opplæring for flere lærlinger, ifølge en pressemelding.

Nordreisa transformatorstasjon er et knutepunkt i Nordnettet, som omfatter mesteparten av 132 kV-nettet i Troms og Finnmark. Statnett mener det er nødvendig å styrke kapasiteten i Nordreisa, blant annet på grunn av utviklingen i fiskeindustrien, oppdrett og foredling, og økt elektrifisering.

Etablering av Vinnelys transformatorstasjon med 420 kV vil øke kapasiteten til Finnmark. Tiltaket vil også redusere konsekvensene av feil i strømmettet.

– Som en lokal samfunnsbygger er vi veldig glade for muligheten til å bidra til økt strømforsyningsikkerhet til innbyggere og næringsliv i Nord-Norge, sier Per Ivar Rasmussen, visedirektør i Peab Bjørn Bygg.

– Prosjektet bidrar til å sikre sysselsetting av våre egne ansatte fagarbeidere innenfor betong og tømmer. Samtidig har vi med flere lærlinger på byggeplassen, så dette blir en viktig læreplass for morgendagens fagarbeidere, sier Rasmussen.

Norges hyggeligste håndverker kåret

OSLO Denne høsten ble nok en håndverker kåret til Norges hyggeligste håndverker – denne gangen for 2022.

Over 3000 var nominert, og til slutt ble det en snegler som gikk av med seieren.

– Det er helt ubeskrivelig. Jeg vet ikke hva jeg skal si, sa Robin Hunstad,

som han heter, under prisutdelingen, før han fortsatte:

– Dette er stort. Jeg er utrolig takknemlig og glad for all hjelp og støtte jeg har fått hittil. Også er jeg jo stolt! Jeg er bare 25 år, så jeg har jo nådd langt. Dette er en stor klapp på skulderen til meg selv.

Norges Hyggeligste Håndverker er et initiativ som skal skape større stolthet og engasjement for håndverksyrkene. I år arrangeres kåringen for sjette gang, og engasjementet for å nominere sin rollemodell og hyggelige håndverkerkollega vokser for hvert år.

– Det har vært spennende å se hvilke lokale helter som ble nominert og stemt frem av folket i år.

Med så mange dyktige håndverkere i miksen har det ikke vært en enkel sak å velge ut finalistene i de ulike kategoriene, sier jurygenerel Kristin Skogen Lund, konsernsjef i Schibsted, i en pressemelding.

Prisen ble delt ut av kunnskapsminister Tonje Brenna (Ap).

– Han er en ildsjel i sitt miljø, han elsker jobben sin, er en omtenkssom sjef og kollega, og er dyktig i faget sitt, sa Brenna.

Stibyggerutdanning på Fagskolen i Viken

GEILO Først i Europa, sier Fagskolen i Viken om at de nå er i gang med en egen utdanning for stibyggere, som altså er et unikt tilbud om utdanning i et svært nytt yrke.

Tilbudet gis nå i form av nettbasert utdanning og fysiske samlinger på Geilo og i Portugal.

Til sammen 25 stibyggerstudenter skal lære hvordan de planlegger og bygger stier for terrengsykling eller flerbbruksstier. I bunn ligger prinsipper som er anerkjent internasjonalt for bærekraftig stibygging.

Studiet har blitt til ved hjelp av Erasmus-prosjektet «Developing

Intereuropean Resources for Trail builder Training».

I studiet legges det stor vekt på at det må gjøres et godt forarbeid før stiene bygges, skriver Viken fylkeskommune på sin hjemmeside:

«Hva er rett tiltak på rett sted, hvilke naturverdier må tas hensyn til i prosessen, og hvordan sikrer man at tiltak blir forankret i lokale planer?»

Det er ni partnere fra seks land som samarbeider om felles retningslinjer for stibyggeryrket. Prosjektet er ledet av Fagskolen i Viken, og Lars Wraae Jensen er prosjektleder.

– Gode og bærekraftige stier er viktige både for folkehelse og for reiselivet, men stibyggerbransjen har så langt stått uten formelt utdanningstilbud. Vi er stolte av å være de første i Europa til å tilby en utdanning for stibyggere som tar hensyn til naturen, sier rektor Eirik Hågensen på Fagskolen i en pressemelding.

Diakonova vil gi tilbud både i Oslo og Bergen

BERGEN Fagskolen Diakonova ble akkreditert på forsommeren i år. Skolen blir en ny aktør innen helse- og omsorgsfag.

Skolen skal gi tilbud både i Oslo og Bergen, melder fagskolen i en pressemelding.

Fagskolens eiere – stiftelsen Diakonova, Haraldsplass Stiftelsen, stiftelsen Diakonhjemmet og Ferd – har en over 100-årig historie som pionerer innenfor velferd. Utdanning av helsepersonell har alltid stått sentralt. De har også tradisjon for å være langsiktige samarbeidspartnere for det offentlige.

Ny rektor for skolen er Gry Ulvedalen.

– Å søke denne stillingen som rektor var det helt naturlige neste valg i min karriere, sier Gry Ulvedalen. Jeg vil ha ansvar for å bygge noe helt nytt samtidig med at jeg vil kunne bruke min faglige kompetanse og lederkompetanse,



og min innsikt opparbeidet gjennom ledelsen av Nasjonalt fagråd for fagskoleutdanning innenfor helse- og oppvekstfag. Jeg ser også for meg at det blir nødvendig å melde seg på ulike politiske prosesser for å posisjonere fagskolen. Dette er virkelig en super bukett av oppgaver, sier hun.

Gry Ulvedalen er i dag leder for utviklingsarbeidet ved Fagskolen i Viken. Hun har 34 års erfaring fra både helsevesen og høyere yrkesfaglig utdanning hvor hun har arbeidet med pedagogiske prosesser og utdanningsledelse, administrasjon og utviklingsledelse.

NHO-bedriftene mangler 13 000 med fagskoleutdanning

OSLO Norske bedrifter skriker etter ansatte med fagskoleutdanning.

I 2021 manglet NHO-bedriftene nesten 13 000 nyansatte med fagskoleutdanning, skriver Are Turmo, som er kompetansedirektør i NHO og også sitter i kompetansebehovsutvalget, og Tord Hauge, som er rådgiver i NHO og leder av Nasjonalt fagskoleråd.

I et debattinnlegg i Khrono skriver de to at fagskolene er sentrale for livslang læring.

«Fagskolene må utvikle seg videre på egne premisser og dyrke sin egenart. Verdien av fagskoleutdanning er den praksisrettede og yrkesfaglige innretningen, som gir fleksibel utdanning som er etterspurt i arbeidslivet. Det må derfor bli slutt på at fagskoler må skrive ned læringsutbyttebeskrivelser for å passe inn i nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk (NKR). Når evalueringen av NKR som NOKUT har satt i gang er ferdig, må utgangspunktet for de videre diskusjonene være hvordan rammeverket kan bygge opp under framtidens kompetansebehov», poengteres det i debattinnlegget.

Turmo og Hauge viser til at i 2021 forsøkte 44 prosent av NHO-bedriftene

å rekruttere uten å få tak i ønsket kompetanse:

«Bedriftene har tallfestet hvor mange personer de i utgangspunktet ønsket. Det er estimert et behov for i overkant av 35 000 nye ansatte blant NHO-bedriftene. Om lag halvparten av disse er innen håndverksfag; om lag en firedel innen ingeniør og tekniske fag. Som nevnt innledningsvis, manglet NHO-bedriftene nesten 13 000 nyansatte med fagskoleutdanning i 2021.»

De to avslutter innlegget med at det haster å sette opptrappingsplanen for høyere yrkesfaglig utdanning ut i livet.

«NHO forventer at regjeringen leverer på dette, som et viktig tiltak for å tette kompetansegapet», skriver Are Turmo og Tord Hauge.

Yrkes-NM og utdanningsmesse preget Kristiansand

KRISTIANSAND Over 15 000 elever deltok på utdanningsmesse, og det ble kåret norgesmestere i 17 forskjellige yrkesfag.

Sørlandshallen i Kristiansand stod virkelig i yrkesfagenes tegn siste uka i september.

Yrkes-NM er en nasjonal yrkeskonkurranse for lærlinger og unge fagarbeidere som arrangeres annethvert år.

– Foruten å kåre norgesmestere er hovedhensikten med Yrkes-NM å inspirere, motivere og spre kunnskap om yrkesfagene, sier Bjørnar Valstad, daglig leder i WorldSkills Norway, i messeavisen laget for anledningen.

For flere av fagene der det ble kåret norgesmester, fungerer mesterskapet som et uttak til yrkeslandslaget og Yrkes-EM i 2023, som skal arrangeres i Polen.

– Norge har et enormt behov for fagutdannede, og det er derfor viktig at flere ungdom og foreldre ser hvilke muligheter det ligger i yrkesfaglig utdanning, sier Valstad.

Samtidig med mesterskapet ble det arrangert yrkesmesse i Sørlandshallen.

– Det er mange som ikke er kjent med den fulle bredden av yrkesfag. I dag kan ungdom velge blant over 200 ulike fag, så her er det noe for enhver smak, lovte daglig leder i WorldSkills Norway før messen.

Disse vant årets yrkes-NM i Kristiansand

KRISTIANSAND Dette er vinnerne av yrkes-NM i 2022:

Anleggsmaskinfører: Jon Siqveland Kalheim, Rogaland

Barne- og ungdomsarbeiderfaget (lag): Regine Lovise Rydningen og Andrea-Hansine Daleng (Troms og Finnmark)

Betongfaget: Ole Håland, Agder
Bilfaget, lette kjøretøy: Sindre Løland, Agder

Bilfaget, tunge kjøretøy: Sondre Lindkvist Klungland, Agder

Billakkererfaget: Heidi Halstadtrø, Trøndelag

Bilskadefaget: Per Magne Svardal, Agder

Butikkslakterfaget: Christian Holth Clasen, Viken

Helsearbeiderfaget: Emma Straub, Trøndelag

Mur- og flisleggerfaget: Thobias Zaborowski, Oslo

Rørleggerfaget: Krister Hanstvedt, Rogaland

Sjømathandel: Linda Helene Johansen, Viken

Søm og design: Elisabeth Finstad, Trøndelag

Tømrerfaget: Joakim Berge, Rogaland
Ventilasjons- og blikkenslagerfaget:

Ole Nerli Larsen, Vestfold og Telemark
Yrkessjåførfaget, godstransport: Emil Heddeland, Agder

Yrkessjåførfaget, persontransport: Axel Estrera Jonsson, Viken



Sigurd Østebøvik, Hilde Johnsson og Espen Helgeland i samtale utenfor Haugaland videregående. Streiken pågår fortsatt, og de opplever at det stadig kommer stikk fra KS mot lærerne.

«Vi ble fremstilt som griske, som kom før middagen hadde startet, og spiste opp all maten før resten av gjestene kom til bordet.»

HAUGESUND De streiket i fem og en halv uke. Så endte streiken slik lærerne fryktet mest. Nå er det de som må fylle elevenes kunnskapshull fra streiken.

TEKST OG BILDER WENCHE SCHJØNBERG

«Tvang bygger ikke tillit», sa streikeleder Steffen Handal da tvungen lønnsnemnd stanset lærerstreiken.

Sigurd Østebøvik, som ledet strei-

ken på en av de videregående skolene som var lengst tid i konflikt, kunne ikke vært mer enig.

– Der er jeg hjertens enig, sier han til Yrke.

Vi snakker med ham en knapp uke



etter at arbeidsminister Marte Mjøs Persen avblåste streiken med tvungen lønnsnemnd.

– Nå har både KS og regjeringen en lang vei å gå for å bygge tillit til lærerne, sier Østebøvik. Han mener regjeringens avgjørelse var tynt begrunnet.

– Jeg har ikke opplevd å høre noe om de sårbare elevene etter at avgjørelsen om lønnsnemnd var tatt. Det var akkurat som om problemene rundt dem var løst som ved et trylleslag med en gang vi var tilbake.

REPARASJONSARBEIDET Beskjeden om lønnsnemnd kom rett etter klokka 19 tirsdag 27. september. Morgenen etter var de streikende lærerne tilbake på jobb.

– *Hvordan var stemningen?*

– Det er klart, når vi først er tilbake, så konsentrerer jo alle seg om jobben som skal gjøres. Men samtidig er dette fryktelig leit, og oppleves som en total ansvarsfraskrivelse. Det er mye som har rast innvendig hos mange, og det er emosjonelt å stå i lærergjernen i etterkant av et slikt utfall, sier han.

Østebø beskriver at flinke kolleger

har kommet til ham etter at streiken ble avblåst, og sagt at de vurderer å slutte som lærere.

– *Hvorfor det?*

– Det viktigste er at de nå føler på en manglende verdsetting. Vi ble fremstilt som griske, som kom før middagen hadde startet, og spiste opp all maten før resten av gjestene kom til bordet.

– *Hvordan har du opplevd dine egne?*

– Utdanningsforbundet har hatt en leder som har fremstått på den aller beste måten. Handal må vel til tider ha vært rasende, men utad har han fremstått som en bauta som har stått fram som en leder for hele Utdanningsforbundet, sier Østebøvik som ikke får fullrost eget forbund.

Nå er det gått to uker siden Yrke møtte ham og flere andre lærere utenfor Haugaland videregående skole.

Allerede da snakket Østebøvik om at han og de andre lærerne var fullt klar over reparasjonsarbeidet som ventet dem når streiken var over.

– Det kommer jo til å dukke opp mange spørsmål den dagen vi er tilbake igjen. Spørsmål om eksamen og hvordan vi skal ta igjen det tapte. Vi

har elever som har gått glipp av masse undervisning. Under pandemien fikk jo elevene opplæring. Det får de jo ikke nå, sier Sigurd Østebøvik til Yrke.

73 I STREIK Han er tillitsvalgt for Utdanningsforbundet på Haugaland videregående skole. Her var 73 lærere i streik.

Vi treffer ham sammen med to andre yrkesfaglærere utenfor et av verkstedene på skolen, som ligger rett utenfor sentrum av Haugesund:

Espen Helgeland, programfaglærer på vg2 byggfag, og Hilde Johnsson, som underviser på vg1 på teknologi- og industrifag. Nå er timer inne på verkstedene og i klasserom og verneutstyr og kjeledresser byttet ut med streikevester og varme klær. Lærerne er i streik og deltar som streikevakter ute.

STREIKER SÅ LENGE DE MÅ Alle tre understreker at de er villige til å streike så lenge de må. De håper på en løsning via riksmeklingsmannen. Men de er åpne om at det virker som at den verst tenkelige utgangen kan bli et faktum: tvungen lønnsnemnd.

– KS sitter etter vårt syn på nøkkelen. KS kan få slutt på denne streiken i ettermiddag om de vil det, sier tillitsvalgt Østebøvik.

– *Men hvis det går mot tvungen lønnsnemnd, så tilsier vel all erfaring at dere ikke vil få noe særlig mer enn det opprinnelige tilbudet. Hvordan blir da forholdet til arbeidsgiver?*

– De er jo såret i utgangspunktet, sier Espen Helgeland.

– Du sier at da har vi tapt. Ja, det har vi. Men den store taperen er jo elevene, bryter Sigurd Østebøvik inn.

– *Hvorfor det?*

– Vi er jo da i akkurat samme situasjon. Søkningen til lærerutdanningene vil i hvert fall ikke gå opp neste år. Flere og flere vil søke seg bort fra skolen. Da



Sigurd Østebøvik ledet over 70 lærere i streik i mer enn fem uker.



Espen Helgeland mener at forholdet til arbeidsgiver og KS, er dypt såret.

får jo kanskje KS det litt sånn som de ønsker, med billige, ufaglærte lærere inn i klasserommene:

– Det er jo nasjonen Norge som til syvende og sist taper på dette. Men korttidsaspektet til KS for kommune-økonomi blir jo bra, men samfunnsøkonomisk, på litt lengre sikt, er jo dette katastrofalt, sier Østebøvik.

MISTET TID De tre noterer seg at deres elever har mistet over fem uker av opplæringen på yrkesfagutdanningen sin.

– Jeg synes det er lenge, disse første ukene i skoleåret er utrolig viktige, og de mister vi jo nå, sier Hilde Johnsson.

– *Hva tenker dere om at deres elever har mistet disse ukene, mens elever på samme fag på andre skoler overhodet ikke er rammet?*

– Vi har andre skoler med yrkesfag her lokalt som ikke er rammet, som kjemper om de samme læreplassene. Klart det er urettferdig, det har de ikke valgt selv. Vi har jo også utplassering rett etter høstferien, sier Espen Helgeland.

Helgeland understreker at lærerne

vil snu seg rundt for å få til utplassering så raskt de er tilbake. Når vi snakker med Østebøvik nå, etter at streiken er over, bekrefter han at skolen er i full gang med å ordne utplassering. Arbeidet med å tenke på hvordan skolen skulle ta igjen det tapte, pågikk som sagt mens streiken fortsatt var et faktum.

TENKER FREMOVER Tillitsvalgt Sigurd Østebøvik, sier at det er klart lærerne har tenkt mye på dette, selv om de er i streik.

– Vi tenker: Hva gjør vi? Hva har vi mulighet for å få til for å dekke opp den undervisningen de har gått glipp av? I gamle dager hadde de jo lørdagsskole, kan det være aktuelt? Vi må på en eller annen måte finne ut av det, vi må få klarhet i om elevene som har vært streikerammet i flere uker, skal opp til eksamen. På en eller annen måte må vi finne ut av det, sier han.

– *Men er det din jobb å finne ut av?*

– Det lærerhertet som vi har, det stopper jo aldri å banke. Enten vi er i streik eller vi er på jobb eller sitter

på hytta, så svarer, i hvert fall her på Haugaland, i hvert fall 95 prosent av lærerne på den telefonen som kommer klokka 22.30 på en lørdagskveld. Det hjertet vårt, det slutter aldri å slå.



Hilde Johnsson er opptatt av at elevene bare fikk to og en halv dag på skolen før streiken var et faktum. Hun sier de tidlige ukene er viktige i et skoleår.

Den dagen det slutter å slå, så er det en grunn til det, tenker jeg, og den grunnen den heter KS.

– *Da vil vel KS si: Hvorfor gikk dere ikke da tilbake på jobb, når dere er så opptatt av elevene?*

– Svaret på det er jo såre enkelt. Vi har jo tapt og tapt og tapt og tapt. Det kan bare ikke fortsette sånn, vi lekker jo i begge ender. Søknadene til lærerhøgskolene går ned. Folk slutter. 40 000 utdannede lærere som ikke er i skolen. Det er dramatisk for et lands samlede kompetanse. Så KS må etter hvert ta det ansvaret som de har som arbeidsgiver, og sette seg ned. Gangsø var ute og ba Utdanningsforbundet innstendig om å se på det KS har lagt fram. Da spør jeg: Hvor nøye har KS sett på de forslagene som Utdanningsforbundet har lagt fram? KS kan få slutt på denne streiken i ettermiddag, om de vil, sier Sigurd Østebøvik.

– *I den offentlige debatten pekte flere og flere peker på at streiken ikke kunne fortsette av hensyn til de sårbare elevene, at det er farlig for unges helse å stå så lenge uten skoletilbud?*

– Vi er jo rett og slett uenige i det. Vi innvilget dispensasjoner en masse for å ivareta de mest sårbare. Så er det vel aldri noe fasitsvar på hvor sårbarhetsterskelen ligger, hva den enkelte tåler og ikke tåler. Så kan jeg bare svare for Haugaland, men her har vel rektor fått innvilget 99 prosent av alle det er søkt om. Og så må en ikke glemme at alle rådgiverne var på jobb, sosialpedagogene var på jobb, avdelingslederne ble omdefinert under streiken og ble arbeidsgiverrepresentanter på lik linje med rektor, med mulighet til å hjelpe, sier Østebøvik.

ANSVAR HOS KS Solveig Rossebø Kalstad er rektor på Haugaland videregående skole. Yrke intervjuet henne under streiken, og hun var da opptatt av at streiken hadde vart mer enn lenge nok, og at det som arbeidsgiver hvilte



Solveig Rossebø Kalstad er rektor på Haugaland. Hun er opptatt av hvordan streiken løses, tvungen lønnsnemnd ønsker hun seg ikke.

et ekstra stort ansvar på KS for å få løst streiken.

– Slik det ser ut her jeg sitter, så har jeg jo lyst til å si til KS at jeg ønsker de skal finne løsninger for lærerne, og at jeg ønsker at lærerne skal bli verdsatt, sier rektor.

– Men det virker som Utdanningsforbundet har invitert til dialog og lagt fram løsninger. Så jeg opplever at det hviler et stort ansvar på KS, ikke bare på grunn av denne streiken, men på grunn av den tilliten som har vært tynnslett tidligere. Hvor mye penger de klarer å legge på bordet, vet jeg ikke, men da må kanskje noen andre hjelpe til, fortsetter hun.

FRYKTET LØNNSNEMND Hun har for lengst startet arbeidet med å tenke på hvordan skolen kan ta igjen det tapte for elevene som har fått store tomrom i det de egentlig skulle ha lært denne høsten. Hun forventer at skolen får bruke pengene som nå er spart på lærerlønninger, til ekstra undervisningsinnsats for å ta igjen noe av det tapte. Og hun sier hun også er opptatt av

hvordan streiken løses, med tanke på prosessen som ligger foran skolen etter en lang streik.

I likhet med lærerne mener hun tvungen lønnsnemnd er en dårlig løsning, og mener at måten streiken avsluttes på, ikke er uvesentlig for arbeidet som skal startes med en gang streiken er over, for å normalisere situasjonen og starten jobben med å ta igjen det tapte.

– Jeg opplever at vi har et godt samarbeid og gode relasjoner, og når streiken er over, skal vi få til det igjen, men det er klart jeg er bekymret. Det er mine lærere som står i kampen, og det gjør noe med dem, så resultatet av streiken vil jo være avgjørende her. Hvis de oppnår det de ønsker, tenker jeg det vil være lettere enn hvis det ender med tvungen lønnsnemnd. Jeg vet at de har stått i en tøff kamp, jeg vet det er tøft for dem, jeg vet hvor opptatt de er av å være på jobb, de vil hjelpe elevene sine, og så kommer de tilbake og opplever kanskje at dette var meningsløst, da har vi en større jobb med å bygge det opp igjen. ❖

Lærer Lina Mathilde Gjødrem forbereder klassen sin på at lærerne i morgen går i streik. – Da kan jeg ikke svare dere, sier hun til elevene.

«Men hvis jeg tekster deg etter arbeidstid, da?»

BRYNE «Jeg svarer ikke på Teams. Jeg svarer ikke på mail. Jeg er ikke tilgjengelig».

TEKST OG BILDER WENCHE SCHJØNBERG

Det er et knapt døgn til hun går ut i streik.

Kontaktlærer Lina Mathilde Gjødrem står i klasserommet på Bryne videregående skule.

Hun forbereder vg2-klassen på helse- og oppvekstfag på at fra i morgen er det streik.

– Men hvis jeg kontakter deg etter arbeidstid, da, spør en elev.

– Når du kommer hjem fra streik, fortsetter hun.

– Da er jeg i streik, jeg er i streik selv om klokka er fire. Det er ikke sånn at jeg går på jobb klokka fire og kan jobbe en time. Jeg har ikke lov til å åpne mailen min, svarer kontaktlæreren:

– Jeg har dere nå fram til klokka to. Så er jeg tilgjengelig ut kvelden. Men

fra i morgen klokka 8 er jeg i streik. Jeg svarer ikke på Teams. Jeg svarer ikke på mail. Jeg er ikke tilgjengelig.

PRAKSIS Yrke har fått følge den siste timen klassen på Bryne har før Utdanningsforbundets største klubb går i streik.

På dette tidspunktet vet ingen hvor lenge streiken vil vare. Ingen vet om den vil fortsette til etter høstferien, som er tidspunktet da helse- og oppvekstklassen skal i viktig praksis.

Lina Mathilde Gjødrem bruker derfor en stor del av timen til å forberede klassen på at fra i morgen av er hun i streik. Fra i morgen kan verken de eller foreldrene deres kontakte henne. De kan kontakte avdelingslederen på sko-

len, og øvrige ledere, sosialrådgivere og andre som ikke er i streik. Men ikke Lina, ikke læreren.

– Men ingen ser jo om du svarer oss, sier en elev.



Seline Årdal, Jenny Hodne, Vilde Madland og Oda Søyland Bø er fire av elevene på vg2 på helse- og oppvekstfag.



Kokk og faglærer Anne Sekkenes Ueland, nummer tre fra venstre, forbereder elevene på restaurant- og matfag på streiken.

– Det er ikke sånn, svarer læreren.
– Vi legger igjen masse spor på data. Og jeg har ikke lov til å ha kontakt med dere.

TA KONTAKT Hun oppfordrer klassen til å ta kontakt med praksisplasser selv.

– Ikke sitt og vent og håp på at streiken går over. Vi vet ikke når det skjer. Da risikerer dere å miste praksisplassen. Forsøk å ringe rundt og skaff praksis, oppfordrer hun elevene.

Hun ber dem også tenke nøye over egenpleie.

– Det er kanskje moro med en uke med streik og fri, men det kan vare lenger. Dere har vært hjemme før, dere. Dere vet hvordan det er.

– Ja, men nå er det jo ikke karantene, sier en elev.

– Nettopp, sier læreren. Dere kan ta kontakt med hverandre. Lag messengergrupper. Bruk tid på egenpleie. Les, se filmer om det dere vet vi skulle ha vært igjennom. Det finner dere på planen, oppfordrer hun.

Etter timen snakker Yrke med fire av elevene. De sier at det skal bli deilig med litt fri, men samtidig håper de ikke streiken varer for lenge.

– Vi må prøve å treffes. Holde kontakten. Vi vet jo ikke hvor lenge det varer, sier jentene Seline Årdal, Jenny Hodne, Vilde Madland og Oda Søyland Bø.

De er skjønt enige om at en uke med «ekstra ferie» er deilig, men så stopper det der.

PROFESJONEN En etasje under holder restaurant- og matfag til. Der treffer Yrke blant andre Anne Sekkenes Ueland, tidligere medlem av kokkelandslaget, nå lærer på vg1 på Bryne videregående. Hun er i gang med bachelor i yrkesfaglærerutdanningen på OsloMet. Nå er hun villig til å kjempe for lærernes sak, ikke minst for å sikre rekruttering til læreryrket.

– Jeg tenker jo at for å få rekruttert, så er det viktig å ha konkurransedyktige vilkår. Å skilte med avspasering og grei arbeidstid holder ikke, sier hun.

Hun mener det er viktig at lærerne er lærerutdannet, og at dette selvfølgelig gjelder yrkesfaglærere på lik linje med andre lærere. For å undervise på restaurant- og matfag holder det derfor ikke bare å være en god kokk. Like viktig er pedagogikken og didaktikken.

– Jeg føler at en stor del av faget er lærerprofesjonen. Med kompetente lærere sikrer vi oss at vi har større forutsetninger for å forberede elevene på livet og arbeidslivet, sier hun.

SAMVITTIGHET? Selv har hun forpliktet seg til å fullføre bachelor på tre år, det var på det vilkåret hun ble ansatt. Nå er hun villig til å gå i streik for å kjempe for at «bare lærere er lærere».

– Elevene dine vil miste undervisning i rundt fire av ukens fem dager. Har du samvittighet til det?

– Ja, dette er noe som kommer fra organisasjonen vi er medlem av, og som kjemper for våre rettigheter. Da må vi stole på at det er det riktige å gjøre nå, sier hun.

Tre av elevene på restaurant- og matfag er Oda Flesjå, Malin Apeland og Mari Solhaug Moi. De sier at de støtter streiken, men at de synes det er dumt å gå glipp av programfag.

– Det er jo derfor vi går her, fordi vi liker programfagene. Det er fine fag, sier de tre som tenker på å ta henholdsvis konditor på vg2, baker og kokk og servitør.

– Det går fint hvis streiken varer en liten uke, men noe særlig lenger håper vi ikke på, sier jentene. ❖



Elevene Oda Flesjå, Malin Apeland og Mari Solhaug Moi sier de alle støtter streiken.

Utdanningsforbundets fylkesleder Gunn Reidun Tednes-Aaserød på streikemøte på Bryne da det ble klart at også Norges største lærerklubb var i streik.



Disse videregående skolene hadde lærere i streik

Ved flere videregående skoler var lærerne i streik i fem og en halv uke.

Samtlige fylker ble berørt, bortsett fra Oslo, der det ble enighet før sommeren.

TEKST OG BILDE

WENCHE SCHJØNBERG

Noen videregående skoler ble tatt ut i streik allerede 22. august, altså noen få dager etter skoleårets start.

Andre ventet på å starte i streik da arbeids- og inkluderingsminister Marte Mjøs Pedersen (Ap) den 27. september kalte partene inn og varslet tvungen lønnsnemnd.

Her er en liste over streikeuttaket ved norske videregående skoler. Dato for uttaket er i klamme. Utdanningsforbundet er det klart største forbundet på arbeidstakersiden, så de fleste av uttakene gjelder UDFs medlemmer.

AGDER

Arendal vgs. (22. august)
Sam Eyde vgs. (29. august)

INNLANDET

Gjøvik vgs. (22. august)
Lena-Valle vgs. (22. august)

MØRE OG ROMSDAL

Molde vgs. (22. august)
Romsdal vgs. (22. august)
Hustadvika vgs. (19. september)

NORDLAND

Bodin vgs. (22. august)
Bodø vgs. (22. august)

ROGALAND

Haugaland vgs. (22. august)
Karmsund vgs. (29. august)
Skeisvang vgs. (29. august)
Vardafjell vgs. (29. august)
Sandnes vgs. (6. september)
Bryne vgs. (13. september)

TROMS OG FINNMARK

Ishavsbyen vgs. (22. august)
Stangnes rå vgs. (22. august)
Heggen vgs. (22. august)
Kongsbakken vgs. (22. august)
Breivang vgs. (29. august)
Kvaløya vgs. (29. august)
Tromsdalen vgs. (29. august)

TRØNDELAG

Ole Vig vgs. (22. august)
Steinkjer vgs. (22. august)
Mære landbruksskole (29. august)
Byåsen vgs. Norsk Lektorlag (31. august)
Byåsen vgs. (13. september)
Strinda vgs. (13. september)
Thora Storm vgs. (13. september)
Tiller vgs. (13. september)
Trondheim katedralskole (13. september)

Charlottenlund vgs. (19. september)
 Heimdal vgs. (19. september)
 Skjetlein vgs. (19. september)

VESTFOLD OG TELEMAR

Porsgrunn vgs. (22. august)
 Fagskolen Vestfold og Telemark
 (29. august)
 Thor Heyerdahl vgs. Norsk Lektorlag
 (26. september)

VESTLAND

Bergen katedralskole, Norsk
 Lektorlag (15. august)
 Amalie Skram vgs. (22. august)
 Bergen katedralskole (22. august)
 Slåtthaug vgs. (22. august)
 Årstad vgs. (22. august)
 Os vgs. Skolenes Landsforbund
 (22. august)

Laksevåg og Bergen maritime vgs.
 Skolenes Landsforbund (22. august)
 Austevoll vgs. Skolenes
 Landsforbund (22. august)
 Fyllingsdalen vgs. (29. august)
 Laksevåg og Bergen maritime vgs.
 (29. august)
 Langhaugen vgs. (29. august)
 Olsvikåsen vgs. (29. august)
 Sandsli vgs. (29. august)
 Arna vgs. (31. august)
 Nordahl Grieg vgs. (31. august)
 Stend vgs. (31. august)
 Tertnes vgs. (31. august)
 Åsane vgs. (31. august)
 Askøy vgs. (19. september)
 Knarvik vgs. (19. september)
 Sotra vgs. (19. september)
 Hafstad vgs. (27. september)
 Mo og Øyrane vgs. (27. september)

VIKEN

Ås vgs. Norsk Lektorlag (17. august)
 Buskerud vgs. (22. august)
 Mysen vgs. (22. august)
 Skedsmo vgs. (22. august)
 Askim vgs. (29. august)
 Lillestrøm vgs. (29. august)
 Strømmen vgs. (29. august)
 Sørumsand vgs. (29. august)
 Lørenskog vgs. (6. september)
 Rosenvilde vgs. (6. september)
 Valler vgs. (6. september)
 Fredrik II vgs. Norsk Lektorlag
 (12. september)
 Dønski vgs. (13. september)
 Eikeli vgs. (13. september)
 Nadderud vgs. (13. september)
 Rud vgs. (13. september)
 Sandvika vgs. (13. september)
 Stabekk vgs. (13. september)

ANNONSE

BESTILL ABONNEMENT PÅ YRKE

Yrke utgis av Utdanningsforbundet og er det eneste fagbladet i Norge med fokus på yrkesopplæring, aktuelle og utdypende intervjuer, reportasjer og artikler fra bedrifter, skoler og andre opplæringsinstitusjoner.

Medlem: Bestill abonnement

Min side: udf.no/min-side

Medlemspris: Kostnadsfritt

Medlemsservice: medlem@udf.no

Ikke-medlem: Bestill abonnement

Pris: 300 kroner (4 utgaver)

E-post: abonnement@utdanningsnytt.no

Utgis
også som
e-blad



Må jobbe hardt for den friheten andre tar for gitt

- Jeg er akkurat som andre 18-åringer selv om jeg bruker rullestol!

HVAM/SKI Iver er daglig leder for ungdomsbedriften «HC Sealift».

De har utviklet et hjelpemiddel som skal gjøre det enklere for personer med funksjonsnedsettelse å komme om bord i båter.

TEKST MERETE SILLESEN **BILDER** MARIANNE OTTERDAHL-JENSEN

Iver Høgden Mæle (18) fra Ski har cerebral parese (CP) og trenger hjelpemidler for å kunne være med på det han har lyst til. Han lærte tidlig å bli selvstendig og løsningsorientert. Iver mangler grovmotorikk i bena, og han har nedsatt finmotorikk i hender og fingre. Armene fungerer fint, og Yrkes utsendte blir imponerte over farten han setter opp rundt på området på Hvam videregående skole på Romerike. Avstandene er store på det som opprinnelig var en landbruksskole for gutter, og Iver triller stolen sin med sterke armer, så vi må småløpe for å holde følge.

Nå er Hvam en videregående skole med en miks av realfag og yrkesfag, og gir studiekompetanse. Skolen tilbyr linjene dyrekunnskap og energi- og miljøfag, Iver går i tredje klasse på sistnevnte linje, og målet er utdanning til sivilingeniør i Trondheim.

– Jeg er den første rullestolbrukeren som går her, og i første klasse var mye ganske tungvint. Ved hjelp av søknader fra ergoterapeuten som har fulgt meg fra jeg var fire år, kom tilrettelegging som for eksempel heis i stand i fjor, sier Iver med glimt i øyet.

– Både medelever og lærere har vært hjelpsomme hele veien, men jeg liker best å klare meg selv. Det har jeg alltid gjort.

INGEN SPESIALBEHANDLING Iver har en tvillingsøster, og fire år etter første tvillingpar kom tvillingpar nummer to,

også det gutt og jente. Hjemme hos familien i Ski ble det ikke gjort forskjell på barna, selv om Iver er den eneste med funksjonsnedsettelse.

– Jeg skjønnte ganske fort at jeg kunne være med på det meste, bare jeg hadde de rette hjelpemidlene. Det ble snart slik at jeg forklarte ergoterapeuten hva jeg trengte, og hun sendte søknaden. Systemet er ganske treigt, så tålmodigheten min blir satt litt på prøve innimellom, men hittil jeg har fått alt jeg har trengt. Jeg er heldig som bor i Norge, her vi har Nav og Hjelpemiddelsentralen, sier Iver.

Han klarte seg bra både på barne- og ungdomsskolen i Ski, med tilrettelegging og assistenter. På fritiden var han aktiv med blant annet speider og seiling. Familien har hytte i Son, og Iver har vært medlem i seilforeninger og tatt kurs fra han var ti år. Han kan seile alene, men kommer seg ikke om bord eller i land uten hjelp.

– Jeg vokste opp i en aktiv familie, og ingen så noen grunn til at jeg ikke skulle være med på lik linje med de andre, sier Iver, som i tillegg til rullestoler også har sitski, spesialsykel og knekjelke. Han tok båtførerprøven som 16-åring, billappen på 18-årsdagen og nå har han også tatt VHF-kurs.

BOR PÅ INTERNAT For Iver var det ikke noe alternativ å ta videregående i hjemkommunen Ski. Han er interessert i realfag, praktiske fag og friluftsliv, og fant ingen linje som passet. Dessuten hadde han lyst til å flytte hjemmefra, for å



LØSNINGSORIENTERT: Iver er åpen og forteller om eventuelle utfordringer, på den måten kan de på skolen gjøre nødvendige tilpasninger.





MULIGHETER: Faglærer i entreprenørfaget, Sissel Nordlund bruker lite tavle-undervisning. Hun forteller at praktisk arbeid, ikke minst ungdomsbedrift, gir helt andre muligheter for læring.



FORFLYTNING: Iver har god fart på den manuelle rullestolen. Han har også elektrisk rullestol og andre hjelpemidler, slik at han kan delta på alle aktiviteter.

bli enda mer selvstendig. Ved en tilfeldighet fikk han høre om tilbudet på Hvam, og da Iver gikk i niende klasse, ble første kontakt med skolen etablert.

UNGT ENTREPRENØRSKAP

er en ideell, landsomfattende organisasjon som sammen med utdanningssystemet, næringslivet og andre aktører jobber for å utvikle barn og unges kreativitet, skaperglede og tro på seg selv.

Elever i videregående skoler etablerer og driver sine egne ungdomsbedrifter. Elevene søker kunnskap og forståelse i teorien, hos lærer, hos mentor og i lokalsamfunnet. Gjennom ungdomsbedrift bygger elevene kompetanser som kreativitet, å ta initiativ, å ta ansvar, samarbeid og å løse problemer.

Programmene gjennomføres i nært samarbeid med det lokale arbeids- og næringsliv. På denne måten bygger de bro mellom teori og praksis, og bidrar til å øke kreativitet og relevans i læreprosessene. Ungt Entreprenørskap er en brobygger mellom skole og arbeidsliv.

– Vi har programmer fra grunnskole til høyere utdanning, innen områdene entreprenørskap, jobbtrening og personlig økonomi, sier Ungt Entreprenørskap om seg selv.

KILDE: UE.NO

– Vi hadde ingen erfaring med elever med den type funksjonshemming, og følte at skolen vår var dårlig tilrettelagt for en rullestolbruker. Vi visste lite av hva Iver ville trenge for å få en god skolehverdag hos oss, sier Sissel Nordlund, som er faglærer i entreprenørfag og var kontaktlærer for Ivers klasse i fjor.

– Alle ansatte var imidlertid positive til å ta imot Iver, hvis det praktiske kunne bli tilrettelagt, spesielt med tanke på forflytning.

Sissel forteller at alt løste seg da de ble kjent med Iver. Han er åpen og lett å snakke med, og oppfordrer andre til å spørre, i stedet for å lure og tvile. Da skolens lærere spurte Iver om begrensninger og muligheter, var han løsningsorientert fra første stund.

– Han er flink til å si fra og involvere oss hvis noe mangler, og får ikke spesielle goder eller fordeler. Vi er opptatt av at alle elever skal lære å ordne opp og finne løsninger selv, det gjelder også for Iver. Og vi har vel sjelden hatt en mer arbeidsom og løsningsorientert elev enn ham, sier Sissel.

Som 16-åring flyttet Iver hjemmefra for å bo på skolens internat. Han ler da han forteller at pappa skjønte ham godt,

men at mamma var litt betenkt i starten. Det gikk imidlertid fort over.

ENDA MER SELVSTENDIG – For meg var dette et helt riktig valg, både linjen og internatet. Av 500 elever ved skolen bor 90 på internatet, og jeg er en del av miljøet på lik linje med de andre. Jeg trives både i timene, på verkstedet og med utejobbing, og har blant annet snekret, pløyd åker, brukt motorsag, kjørt traktor og en hel masse annet. Ergoterapeuten fra Ski har hjulpet meg, slik at jeg nå har hjelpemidler som kompenserer for skaden, slik at jeg kan delta nesten på lik linje med de andre.

– Vi startet tidlig nok å planlegge min spesialbygde bil, som jeg kjører kun ved hjelp av armene. Jeg begynte å øvelseskjøre da jeg var 17 år, og tok sertifikat da jeg ble 18. Nå er det enkelt å kjøre hjem til Ski i helgene og bo på internatet i ukedagene.

Iver forteller at resten av søskenflokket fortsatt bor hjemme, og at familien på seks fremdeles er aktive og finner på mye gøy sammen. Han er takknemlig for at foreldrene ikke sydde puter under armene på ham, men oppmuntret til selvstendighet. Ellers hadde han kanskje ikke nådd så langt som han nå har gjort.

– I andre klasse får alle elevene på linjen energi- og miljøfag være med på prosjektet ungdomsbedrift. Her må elevene selv ut i felten, slik man må i en vanlig jobb. Denne undervisningsmetoden gir helt andre muligheter enn klasseromsundervisning, forteller Sissel.

– Jeg kan lære elevene om regler og lover ved entreprenørfaget, mens de som virkelig jobber med prosjektet ungdomsbedrift, får et eierskap til bedriften og opplever en utrolig mestring når det går bra. De lærer også av feilene de gjør, av uventede situasjoner som oppstår underveis, og mange blir rå på å finne løsninger. De kan bidra med en masse praktisk lærdom til resten av klassen; blant disse elevene er Iver.

VUNNET FLERE PRISER Sammen med tre andre fra klassen, har Iver skapt ungdomsbedriften HC Sealift. Ideen ble født da Iver forklarte problemstillingen knyttet til båtlivet. Intensjonen var å skape et hjelpemiddel som kan brukes av flest mulig med funksjonsnedsettelse.

– Jeg visste at det finnes løftearm i trailere, og inspirert av denne lagde vi en tilsvarende for båt. I tillegg har vårt hjelpemiddel en støttearm for å forhindre at båten kantrer når brukeren går om bord, sier Iver ivrig.

– Flere bedrifter ble interessert i tegningene våre da vi var på planleggingsstadiet, og ved hjelp av støtte fra næringslivet er finansieringen nå på plass, og hjelpemiddelet kan bygges. Går det som vi håper, blir HC Sealift en suksess som vi kan tjene penger på.

Iver presiserer allikevel at det viktigste har vært lærdom-

men både faglig og sosialt i gruppa, som har gått til topps i flere mesterskap; først lokalt, så i regionen, i fylket, i NM og nå i høst i EM.

Det var stort å bli kåret til Beste Ungdomsbedrift 2022 under NM Ungdomsbedrift i regi av Ungt Entreprenørskap. De fikk også prisen som Beste sosiale entreprenør.

Iver er daglig leder for HC Sealift, og i august var han i Tallinn og hentet førsteprisen i EM: «JA Alumni Europe Leadership Awards».

Sissel legger ikke skjul på at hun er stolt av elevene. De er gode til å samarbeide, og rollene har kommet naturlig etter de fires ulike egenskaper.

– Jeg er den som lettest kan si noe om hvordan hjelpemiddelet bør være, i egenskap av å være funksjonshemmet. I bedriften bruker vi hverandres kompetanse for alt det er verdt. Markedsføring, sosiale medier, kontakt med bedrifter, søknader om økonomisk støtte er bare noe av det vi trenger gode folk på. Heldigvis utfyller vi fire hverandre svært godt, og vi har det gøy mens vi jobber og lærer, sier Iver med et stort smil. ❖

Ivers foreldre har lest og godkjent reportasjen.

ANNONSE

Bestill annonser for 2022

Utgivelsesplan

annonsefrist/utgivelsesdato

16. februar / 18. mars
20. april / 27. mai
21. september / 21. oktober
- 2. november / 2. desember**

Visste du at annonser hos oss sees av 18 000 lesere?

Annonseinformasjon:



Kontakt: Mona Jørgensrud i HS Media, mj@hsmedia.no

Lærlingene får Operaens stjerner til å skinne

Lærlingene Victoria Valand og Stine Olsen er glade for at de nå er på systua i Operaen. Bak fra venstre: kostymemaker og lærlingansvarlig Kristin Kjensli Haraldsen, leder for damesystua Kristina Bell, leder for herresystua Lise Eckbo og kjole- og draktsyer og lærlingansvarlig Elisabeth Nonstad.



OSLO Over 60 søkte på de 2 lærlingplassene som kostymesyere ved Den Norske Opera & Ballett. Det er også mange som vil utdanne seg til maskør- og parykkmaker. Men er du først innenfor, blir du en del av det fargerike teaterlivet.

TEKST OG BILDER KARI KLØVSTAD

Systuen i operaen er ikke helt som andre. Her må du selvsagt være fagperson til tåpissene og kunne lage tutuer til både store og små ballettdansere. Eller hva med en rosa justaucorps med pelskant og broderier, lik de smale frakkene som fine herrer spradet rundt i på 1700-tallet?

Du må også gjøre jobben skikkelig når det under «A Swan Lake» (Svanesjøen) er 5000 liter vann på scenen. Du kan ikke risikere at en av svanene går opp i limingen.

I naborommene finner vi maskør- og parykkavdelingen. Enten det er behov

for afrosveis eller alveører, er det bare å legge inn bestilling.

TAR VARE PÅ FAGENE Operaen i Oslo har tatt inn lærlinger i kostumesyrefaget siden 1990, og Lise Eckbo er en av dem som var med og laget utdannin-

Lærling Livinge Ferner Diesen og maske- og parykkmaker og lærlingsansvarlig Therese Roald prøver en grønn parykk på Per Ragnar Karlsen, som leder avdelingen.





↗ Stine Olsen er i gang med et kostyme og får gode råd av Elisabeth Nonstad, som er lærlingansvarlig.

↗ Livinge Ferner Diesen liker å modellere og har laget denne uttrykksfulle masken.

← Du må kunne å sy en tutu når du er lærling i Operaen. Her har Victoria Valand en i liten utgave.

→ Victoria Valands herrefrakk fra 1700-tallet er i grønne nyanser og dekorert med dusker og gull.

↙ Som minisvenneprøve har Stine Olsen laget en justaucorps, en herrefrakk fra 1740, og på den tiden var det ikke mørk dress som gjaldt når menn skulle pynte seg.

↘ Victoria Valand er i gang på systuen.



gen. Arbeidet startet i 1987, og den ble godkjent tre år senere.

– Vi ville ha inn nye, unge fagarbeidere som kunne være med på å ta vare på faget, sier Lise Eckbo, som har over 40 års erfaring fra Operaen og i dag er leder for herresystuen.

Da lærlingene kom inn, var det noe helt nytt.

– Vi ser at det har vært lærerikt for alle ansatte. Vi må være mer bevisst på hvordan vi gjør ting og hvorfor, tilføyer veteranen i faget.

Avdelingen har i dag i underkant av 40 ansatte.

Det tas inn to lærlinger annethvert år, slik at de har mulighet for å avlegge svenneprøven før det kommer inn nye.



ATTRAKTIVT I 2021 var det over 60 søkere til de 2 lærlingplassene som kostymesyer.

– *Hvorfor er faget så populært?*

– Det er et pulserende liv her, og ikke to dager er like. Oppgavene er også veldig forskjellige. En dag skal du kanskje sy til en fantasifigur. Den neste skal det være et historisk antrekk, sier Elisabeth Nonstad. Hun er kjole- og draktsyer i bunnen og en av dem som har ansvar for lærlingene.

– Jeg drev tidligere en privat systue, men det er mer fargerikt i teaterlivet.

På systuen lages det kostymer til både ballett og opera, og det er mange kroppsfasonger å forholde seg til. Plaggene skal også være lette å gjøre om slik at de skal kunne brukes til nye oppsetninger.

– *Hva er gode egenskaper å ha med seg for en lærling i tillegg til rent faglige ferdigheter?*

– Du må være tålmodig og fleksibel, og ha evnen til å tenke kreativt, sier Elisabeth Nonstad.

– Og så må du være forberedt på at de kommer endringer hele tiden.

Det er ofte hasteoppdrag, og du må rette deg etter hva designeren ønsker, tilføyer Lise Eckbo.

Da Yrke er på besøk, forberedes blant annet kostymene til «En midnattssolsdrøm», som skal fremføres ute på Operataket, uansett vær. Da må utstyret tåle vindkast og ei regnskur.

VÅR PLIKT På maskør- og parykkmakeravdelingen har de også veldig varierte dager. De er 14 ansatte, og oppgavene spenner fra å få stramme ballettfrisyrer på plass til å lage de mest uttrykksfulle maskene. Dette er et verneverdig fag, og utdanningen avsluttes med svenneprøven.

– Det er helt nødvendig å ha lærlinger, for det finnes ingen annen utdanning her i landet. Operaen er en stor, statlig institusjon, med mange ansatte. Det er vår plikt å ta vare på faget, og da må vi bidra og sørge for rekruttering. De små teatrene har større utfordringer med å få til dette, sier Per Ragnar Karlsen, som er leder for maskør- og parykkmakeravdelingen.

Også her tas det inn to nye lærlinger annethvert år, men det er ingen garanti for at de fortsetter å jobbe i Operaen eller ved andre teater. De siste årene har det vært en trend at halvdelen tar veien over til filmmarkedet, der det har vært et oppsving.

Lærlingene som blir tatt inn, nærmer seg ofte 30 år og har en solid bakgrunn. Mange er frisører i bunnen.

– Du må ha en genuin interesse for faget, være kreativ og ha formsans, sier Therese Roald, som har

ansvar for lærlingene. Hun tok svennebrevet på Det norske teater i 2006, og jobbet før den tid blant annet for den populære TV-serien Hotel Cæsar.

I jobben som maskør og parykkmaker er det mye hårabbeid, som krever tålmodighet. Det er en bra egenskap å være utadvendt, for det er nye folk å forholde seg til hele tiden, og Roald presiserer at du må tåle å jobbe under tidspress.

– Livserfaring er en fordel, for du må for eksempel tåle å ha brukt 50 timer på en parykk og så oppleve at den blir forkastet. Parykken kan være fin, men regissøren kan mene den har feil uttrykk når hun får se den på scenen, sier Therese Roald.

Opera og ballett er to ulike kunstformer under samme tak, og dette fører også til at det er mye å lære.

TETT PÅ Ballettfrisyre er en egen greie.

– Den skal sitte stramt, så kunstnerne ikke må tenke på den mens de danser. Spennene må også festes veldig godt, så ingen sklir på dem på scenen. Dette er med på å skape trygghet, sier Therese Roald, som er vant til å være raus med gelé og hårspray.

Lærlingene får ofte begynne med å sminke og frisere ballettskolens unge dansere, som ikke skal være så gamle før de vet hvordan de vil ha det.

– Som maskør og parykkmaker må du vite at du er en brikke i et stort spill, og alle må skjønne rollen sin, sier leder Per Ragnar Karlsen. ♦



Modellering er av favorittene til Livinger Ferner Diesen, og her former hun et øre. Det kan fort dukke opp en alv på operascenen.

Lærlingene beskriver, stor glede

OSLO Alle de tre lærlingene Yrke snakker med husker godt det øyeblikket da telefonen kom om at de hadde fått læreplass i Operaen. Det gjør garantert de som var i nærheten også. Dette er lærlingenes historier:

Løp på bakrommet

Stine Olsen (24)

fra Fredrikstad - gikk på Glemmen videregående skole

– Da jeg var liten, ville jeg bli kokk, men de planene forsvant da jeg søkte videregående. Der gikk jeg to dager på helse- og oppvekstfag før jeg byttet til kunst og håndverk. I oppveksten var jeg opptatt av klær og gikk med det jeg ville, derfor var det lett å bytte den veien. Håndverksfagene var noe jeg mestret, og jeg fikk gode karakterer. Etter å ha fullført de to årene, tok jeg påbygg, for det var et krav fra mamma.

Stine forteller at hun hadde veldig lyst på lærlingplass i Operaen, og søkte.

SØKTE IGJEN – Den gangen kom jeg til intervju, men der stoppet det. Veien videre gikk derfor til mønstrekonstruksjon og Tillskærerakademiet i Göteborg, som er toårig. Der lærte jeg det tekniske bak klærne. Nå var jeg klar for å søke lærlingplass igjen, men Operaen tok ikke inn noen i 2020, på grunn av pandemien, så da måtte jeg vente, og brukte blant annet tiden til å bygge meg opp en portefølje, forteller hun.

Da hun fikk telefonen om at hun var kommet inn, satt hun i kassa på Meny.

STOR GLEDE – Jeg unnskyldte meg og tok en tur på bakrommet. Gleden var så stor at jeg hadde lyst til å dele den med alle kundene. Noen dager senere kjørte jeg opp til førerkort, og nervøsiteten var helt borte, sier hun.

Slik beskriver hun tiden som lærling:

– Her i Operaen følger jeg læreplanen og lager alt fra tutu til pipekrager. Nå holder jeg på med en minisvenneprøve og syr en justaucorps – en herrefrakk fra 1740-tallet. Det er lov å utfolde seg med farger og dekor, så det er veldig moro. Den store drømmen er å få jobb her i Operaen når jeg har tatt svenneprøven om et år. ❖



Victoria Valand, Livinge Ferner Diesen og Stine Olsen kan alle glede seg over å ha fått lærlingplass i Den Norske Opera & Ballett i Oslo.

da de kom inn på Operaen

Tårene trillet under duetreet

Victoria Valand (22)

fra Oslo – gikk på Edvard Munch videregående skole

– Jeg har likt å sy helt fra jeg var liten, og sydde bamseklær for hånd fra før jeg begynte på skolen. Han måtte jo ha noe å ha på seg. Symaskin fikk jeg da jeg gikk på ungdomsskolen, lærte meg å bruke mønster og laget jakker og bukser til meg selv. Da jeg skulle begynne på videregående, sto det mellom helse og oppvekst og design og håndverk. Jeg valgte det siste og gikk tre år, som også ga studiekompetanse.

Victoria forteller at hun likte veldig godt det tekniske ved søm.

KORONAEN KOM – Det var enklere å ha tre timer matte fra morgenen når jeg visste at jeg hadde noe å glede meg til. Etter videregående begynte jeg på moteproduksjon på OsloMet, men koronaen kom, og det var mye tid hjemme, så det var ikke så gøy.

Victoria ble tipset om Operaen av ei venninne.

– Ei venninne av meg mente jeg burde søke lærlingplass i Operaen. Det var en stressende prosess, og jeg visste at det var mange flinke, men det var lov å håpe. Til slutt var jeg en av seks i finalen. Da jeg fikk beskjed om at jeg hadde fått plassen, sto jeg under det blomstrende duetreet i Botanisk hage sammen med mamma. Tårene trillet og trillet.

LOV MED BLING Victoria beskriver læretiden som veldig variert.

– Jeg har blant annet laget en stor rumpe av skumgummi og isoporkuler. Silhuettene på det du syr er viktig, og om du synes det er glørete med mye bling, så må du huske at det er lov å ta i litt for at det skal se bra ut på lang avstand, sier hun.

Hun syr også på fritida.

– Som denne buksa jeg har på meg. Og så har jeg akkurat sydd ei snekkerbukse til kusina mi. ❖

Skalv på frisørsaksa

Livinge Ferner Diesen (32)

fra Steinkjer – gikk på Innerøya videregående skole

– Jeg ville bli Pippi, sirkusartist eller skuespiller som liten, og gikk dramalinjen på videregående. Det betydde også at jeg flyttet på hybel som 15-åring og skjønte at jeg måtte ta meg sammen og vaske kopper da det begynte å leve dyr i vasken. Jeg var veldig ambisiøs, og jobbet hardt og mye for å bli skuespiller.

Livinge forteller at hun var veldig glad i å tegne og male.

DREV DANK – Så jeg gikk kunst og foto på folkehøgskole, før jeg drev dank i Skottland en stund.

Planene til trønderjenta tok mer form, og hun flyttet til Oslo for å gå makeuplinjen på Westerdals.

– Jeg fikk også frilansoppdrag innen teater og film. For å få lærlingplass i Operaen fikk jeg råd om å ta svennebrev som frisør, for det er lurt å være kjent med hår hvis du skal bli parykkmaker. Slik ble det, og jeg fortsatte å jobbe som frisør mens jeg tok teateroppdrag om kvelden. Min første jobb i Operaen var å sminke barnekoret, forteller hun.

Livinge sier du må ha en del erfaring for å få lærlingplass.

KUNDEN GRÅT – Og på grunn av koronapandemien måtte jeg vente med å søke. Jeg hadde en kunde i frisørstolen da Per Ragnar ringte og sa at jeg hadde fått plassen. Da ble jeg så gira at jeg måtte ha en liten pause og skalv på hånda da jeg skulle klippe videre. Kunden ble så glad på mine vegne at hun begynte å gråte.

– Jeg har to venner som har tatt svennebrev her tidligere, så jeg visste hva jeg gikk til. Det er stort å være her, og det gir litt sirkusfølelse. Noe av det jeg liker aller best, er å modellere, og nå holder jeg på med et øre. På sikt kunne jeg også tenke meg å jobbe på et teater. ❖

Ikke plass til alle søkerne i Kristiansand

KRISTIANSAND Yrkesfag har blitt stadig mer populært. På Kvadraturen videregående skole i Kristiansand har de flere søkere enn plasser.

TEKST MERETE SILLESEN OG **BILDER** MARIANNE OTTERDAHL-JENSEN



– Vi har aldri tidligere sett en så stor søkermasse til skolen vår, sier rektor ved Kvadraturen videregående skole Morten Torkelsen, som har hatt stillingen i åtte år.

– Det betyr at elever kan bli tvunget til å ta studiespesialisering eller gå på skole andre steder i fylket. Selv om målet er at alle skal få førstevalget sitt oppfylt, må noen godta å komme inn på andre- eller tredjevalget sitt.

Torkelsen sier at yrkesfag har blitt mer akseptert og populært på skoler over hele landet, og at sammenslåingen av Aust- og Vest-Agder påvirker den store søkermassen til Kvadraturen videregående. Han viser til at mange ungdommer opplever yrkesfag som et bærekraftig valg, og at det er fullt mulig å ta både to fagbrev og mesterbrev. Det er også utallige videreutdanningsmuligheter etter fagbrevet på videregående.

PRAKTISKE VALG Sammen med avdelingsleder for elektro Karsten Øen

besøker vi elevene Benjamin Nyhaven (18) og Erlend Haugeland (18), som ble norgesmestere i automasjon for noen måneder siden. Begge går vg3 og skal ut i lære høsten 2022. De er i full



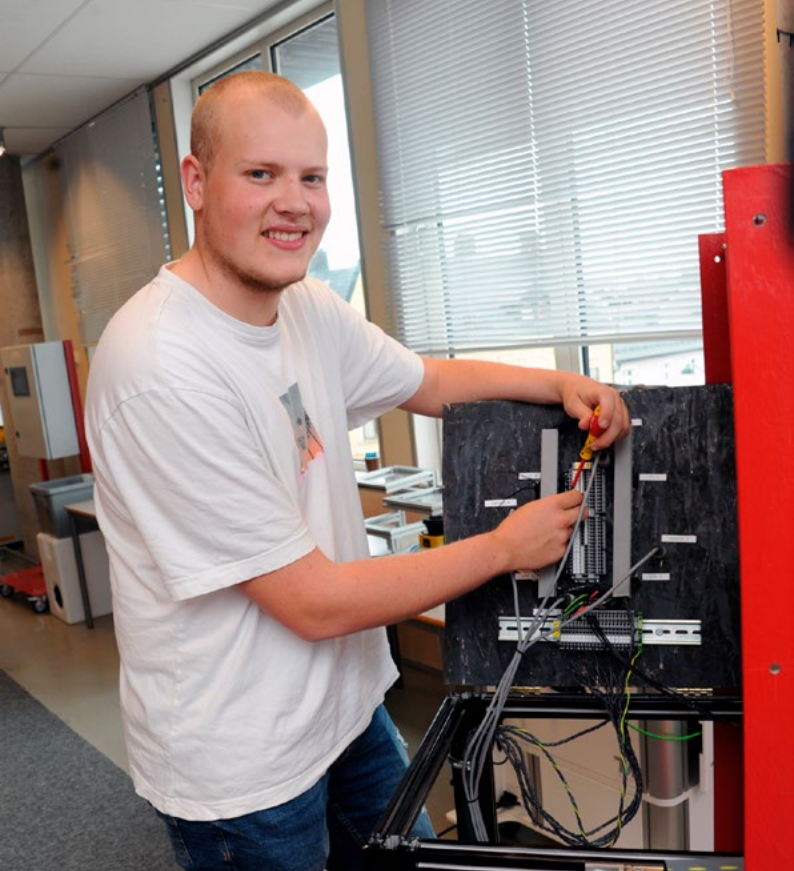
Avdelingsleder på elektro, Karsten Øen skryter av flinke og ivrige elever, som får mange muligheter ved å velge fagutdanning.

gang med prosjekter, men tar seg tid til å slå av en prat med Yrke.

– Akkurat som foreldrene mine har jeg dysleksi, og mer ren teori etter ungdomsskolen var ikke aktuelt for meg. Jeg søkte elektro først, men i midten av vg1 bestemte jeg meg for å søke automasjon. Jeg var kjempeglad da jeg kom inn, og synes det er veldig gøy å lære blant annet robotstyring, sier Benjamin.

– Begge foreldrene mine er håndverkere, men har aldri presset meg i noen retning. Det er jeg selv som har pugget for å få gode nok karakterer til å komme inn på førstevalget mitt. Jeg har vært med min snekker-pappa og min maler-mamma på jobb fra jeg var 12 år, så jeg fikk tidlig et innblikk i yrkeslivet. Det hadde vært krise om jeg ikke hadde kommet inn her, fortsetter han.

Erlend forteller at han var usikker på om han skulle ta studiespesialisering eller elektro. Han liker også teoretiske fag, hadde gode karakterer og kunne



Med lese- og skrivevaner er fagutdanning perfekt for Benjamin. Før var skolen et ork, nå er det gøy.



Erlend liker å bruke hodet samtidig med at han jobber praktisk, og ser ikke bort fra videre utdanning når fagbrevet i automasjon er på plass.

velge på øverste hylle. Det han liker ved automasjon, er at han må bruke hodet mens han jobber praktisk.

– Selv om jeg har foreldre som jobber på skole og i bank, la de ikke noe press på meg om akademisk utdanning. Dessuten var bestefar bilmekaniker, sier Erlend med et smil.

– Jeg synes for eksempel programmering er spennende, og ser ikke bort fra at jeg går videre og blir ingeniør etter hvert.

Både Benjamin og Erlend er redde for at ungdom som ikke kommer inn på yrkesfag, vil falle ut av utdannings-systemet og kanskje havne hos Nav. De håper utdanningsetaten legger til rette for at det skal bli nok skoleplasser til alle som ønsker yrkesfag. De forteller at det nesten ikke er tavleundervisning, og at de selv har ansvaret for egen læring. Er det noe de lurer på, griper de tak i en lærer, som forklarer og viser løsningen på utfordringen i praksis.

– På den måten blir det logisk og

mye lettere å forstå. Før var det et ork å gå på skolen, nå er det bare gøy, sier Benjamin ivrig.

– Hvis man ikke gidder å gjøre en innsats selv, er det selvsagt mulig å gå ut av skolen uten å ha lært noe. Vi er unge voksne, og på denne måten blir vi forberedt på det virkelige arbeidslivet, og det er bra, legger Erlend til.

FLERE JENTER Karsten Øen forteller at Kvadraturen videregående på folke-munne kalles «yrkesskolen». Skolen er fra 1812 og har et godt renommé, både blant bedrifter som søker lærlinger, og elever som skal velge skole.

– Det har vært et jevnt sig med flere søkere i flere år, og i år hadde vi cirka 1400 søkere til cirka 1100 plasser. Det betyr at de som kommer inn her, har et høyt snitt, sier Karsten Øen.

– Også ungdom som ønsker seg en høyere utdanning, ser muligheten for praktisk undervisning i stedet for de tradisjonelle studiene. Store firmaer

kjemper om å få elever herfra som lærlinger, det er nok også en grunn til at akkurat denne skolen er så populær.

Øen forteller at de i ledelsen hele tiden prøver å følge og tilpasse seg utviklingen, ved å opprette nye linjer når markedet trenger folk med andre typer fagutdanning.

– Det dreier seg om tilbud og etter-spørsel, og vårt mål er å gjøre elevene best mulig rustet til den jobben de skal gjøre som fagutdannede, forklarer avdelingslederen, og legger til at skolen har en økning av elever blant begge kjønn.

Han tar oss med til verkstedet, der Frida Sørensen (17) går på bilskade, lakk og karosseri.

– Jeg synes teori er forferdelig kjedelig, sier Frida ærlig.

– Men jeg synes det er kjempegøy å jobbe med biler, som for eksempel å rette bulker og reparere steinsprut.

Frida går vg2 og gleder seg til å begynne som lærling og lære enda mer.

Hun har alltid vært interessert i biler, og kan nesten ikke vente med å ta lap-pen. Hun må bare bli gammel nok først.

– Det morsomste er å mekke på pappas gamle Sierra, som jeg håper å få låne etter hvert, sier Frida.

Hun synes det er kjipt at ikke alle som ønsker yrkesfag, kommer inn der de vil. For henne var det ikke snakk om en eneste dag mer med ren teori etter tiende, og hun vet at mange føler det på samme måte. På vg1 virket alt gøy, det var bra å få innblikk i så mange linjer med forskjellige muligheter, og Frida er fornøyd med linjen hun valgte. Hun synes det er kult at flere jenter nå velger andre yrkesfag enn bare helse, der det fremdeles er en overvekt av jenter.

– Dere snakker faktisk med Norges beste billakkerer, skyter Karsten Øen inn.

– Frida vant NM i billakkering tidligere i år.

VIL SATSE – Vi har en generell økning i søkere til yrkesfag, dette er en villet økning. Det har vært en felles innsats fra rådgivere på ungdomsskolen, videregående skole, opplæringskontor og arbeidslivet i regionen, sier Anne Synnøve Sundsteigen, avdelingsleder for inntak og elevtjenester i Agder fylkeskommune.

Hun tror mye av årsaken til at yrkesfag har blitt så populært, er at elevene kommer seg raskere ut i arbeidslivet, og at det heller ikke utelukker videre studier. På vg1 har 54 prosent søkt yrkesfaglige utdanningsprogram, mens 46 prosent har søkt studieforberedende program. Det har vært en jevn økning til yrkesfag de siste årene. I år er økningen på 1,4 prosent.

– Noen av elevene i Kristiansands-regionen som har søkt yrkesfag på første eller andre plass og studiespesialisering som tredje ønske, kommer inn på studiespesialisering, sier Sundsteigen.

– Andre velger skoler lenger unna



Frida har alltid vært interessert i biler. Hun ble norgesmester i billakkering i år og gleder seg til å komme ut i lære.

hjemstedet for å komme inn på yrkesfag.

Sundsteigen forklarer at det i slutten av juli blir kjørt et suppleringsinntak. Plasser som søkere har takket nei til, vil da blir fordelt til de som står på venteliste. Dette kan føre til at enda flere kan ende opp med sitt førsteønske på utdanningsprogram og skole. Endringer på inntaks- eller ventelisten gjøres ikke for andre inntak

gjennomføres.

Avdelingslederen for inntak og elevtjenester forklarer at regionene har stort behov for arbeidstakere med yrkeskompetanse nå. Fremover er det forventet at dette behovet vil øke ytterligere. Høsten 2023 åpner en ny skole i Søgne. Det gjør at vi øker kapasiteten på yrkesfag ytterligere for å møte arbeidslivets behov. ❖

Les e-bladene i appen **UDF Medlem**

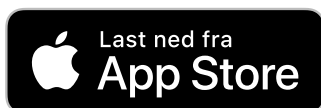
Nå kan du enkelt og raskt finne siste utgave av e-bladene dine i appen **UDF Medlem**.

I appen får du i tillegg tilgang til ditt medlemskort, ditt reisekort og alle dine medlemsfordeler.

Du kan enkelt logge på appen med medlemsnummer eller BankID.



Last ned her:



Nå er det faglærte kokkers marked

OSLO Lea er ferdig utdannet og får garantert jobb som 19-åring, helt uten studielån. Drømmen er å komme inn på juniorlandslaget.

TEKST MERETE SILLESEN **BILDER** MARIANNE OTTERDAHL-JENSEN



– Jeg tror det er mange som ikke vet hvilke muligheter man har som kokk, sier Lea Friis-Henriksen (17) da Yrke treffer henne på Restaurant Fjord i Oslo sentrum, der hun har hatt ekstra-jobb et år ved siden av skolegangen på Rosenvilde videregående.

– Jeg har også vært utplassert én dag i uka både på vg1 og vg2, riktignok litt begrenset av koronarestriksjonene. Samlet føler jeg at jeg har fått mye verdifull lærdom og innføring i kokkefaget i praksis, og jeg gleder meg til å begynne som lærling i august.

Hele vg2 var Lea utplassert på restauranten Vaaghals i Barcode en dag i uka, et sted hun beskriver som kult, og som hun «virkelig digger».

Restauranten beskrives som møteplassen mellom unike norske råvarer og kontinentale retter. Lea ble tidlig spurt om hun ønsket å ta læretiden sin på Vaaghals, og hun var ikke et øyeblikk i tvil. Hun kjenner mange som jobber der, det er et stort miljø med mange lærlinger og andre yngre medarbeidere, så Lea tror det vil bli veldig bra sosialt også. Hun ser for seg to spennende år, med mye gøy og enda mer hardt arbeid.

FORELDRENE ER KOKKER – Ved Rosenvilde videregående skole har det vært utdanningstilbud innenfor kosthold og matlaging helt fra skolens oppstart i 1917, da var det husmorskole, nå er det restaurant- og matfag (RM). Det var fire paralleller med tilbud på slutten av 1980-tallet. Fra midt på 1990-tallet, og fortsatt i dag, er antall elever som velger RM lavt, forteller Anne Bjåland faglig pedagogisk leder på RM ved Rosenvilde videregående skole i Bærum.

– Derfor blir det heller ikke prioritert elevplasser eller rekrutteringsprogrammer for å framsnakke faget eller fagene.

Bjåland forteller at Rosenvilde har 15 elevplasser ved vg2 kokk- og servitørfag og 15 plasser ved vg2 baker og konditorfag. Skolen samarbeider blant annet med Lærlingekompaniet i Oslo og Viken, KOM (opplæringskontoret for salg og matvarebransjen) og

BKLF (Baker- og konditorbransjens opplæringskontor) i faget yrkesfaglig fordypning.

Elevene på vg2 er ute i arbeid i bedrift en dag i uka (fredager) stort sett hele skoleåret. Flere av elevene ender opp som lærling i bedriften der de har vært i praksis.

Slik etterspørselen er nå, kan lærlingene velge på øverste hylle blant både små og store velrenommerte restauranter.

Lea forteller at både mamma og pappa er utdannet kokk, men at kun mamma jobber innen yrket. God, hjemmelaget mat har stått i fokus, uten at Lea har opplevd at de spiser annerledes enn andre familier. Den største forskjellen er kanskje at Leas mamma helst lager alt fra bunnen.

– Det var naturlig å hjelpe til på kjøkkenet, og jeg fant fort ut at jeg liker å lage mat, sier Lea.

– Jeg har aldri blitt presset til ver-



Kokk Maren Bjune (19) og Lea er i ferd med å legge opp en dessert. Lea setter stor pris på den gode veiledningen hun får hele veien.





Lea flytter kjelen med det brennende sagsponet over til ovnen. Døren lukkes raskt, slik at all røyken holder seg inni ovnen.

ken det ene eller det andre, og jeg var innom tanken på flere yrkesfag, selv om jeg innerst inne alltid har tenkt på restaurant- og matfag. Ren teoretisk undervisning, lesing og skriving, er ikke det jeg lærer av. En åpen samtale og praktisk læring passer bedre for meg.

Lea gikk på Steinerskolen i Bærum fra 7. til 10. klasse. Og hun er glad for at hun valgte RM på videregående. På to år har hun lært mer enn hun trodde var mulig.

BLIR FORT VOKSEN Lea er født i desember, og hun har dermed vært den yngste i klassen hele veien. Derfor blir hun også ferdig utdannet kokk allerede som 19-åring. Hun synes det er skummelt å bli kastet ut i voksenverdenen så tidlig, samtidig som valget hun har gjort, føles riktig. Hun har det gøy mens hun lærer, og synes kokkeyrket er allsidig. Hun anbefaler faget, men

presiserer at man må være oppriktig interessert i matlaging og villig til å gi det lille ekstra for å lykkes.

– Kokker jobber turnus, men det er faktisk mange andre yrkesgrupper som også jobber helger og kvelder. Jeg er klar over at min fritid trolig ikke klaffer så ofte med venners fritid, men jeg håper vi beholder kontakten allikevel. Dessuten regner jeg med å få nye venner i kokkemiljøet, sier Lea.

– Mange tror at kokkeyrket er strengt og vanskelig, og fokuserer på de negative sidene. Men alle liker å spise god mat, og tenk så givende det er å kunne glede folk bare ved å gjøre jobben din. Lønna i kroner og øre kunne selvsagt vært høyere, men planlegging og matlaging er uansett kjempegøy.

Anne Bjåland forteller at det hele tiden har vært et sprik mellom etterspørsel etter læringer innenfor matfaglig utdanning og antall elever som

utdanner seg innenfor denne bransjen. Nå er spriket større enn noen gang.

– Etter pandemien ønsker mange å gå på restaurant igjen, folk vil ut og reise og overnatte, og alle vil ha en god matopplevelse. Jeg opplever usedvanlig stor pågang fra næringslivet, både hotell og restauranter, som tilbyr lærlingplasser, sier Anne Bjåland.

– Helst vil de ha tak i elevene våre så fort som mulig, det er en skrikende mangel på kokker i markedet akkurat nå. Men vi har dessverre ikke nok elever til å matche etterspørselen.

SLITER ETTER PANDEMIEN – Grunnen til at det er uvanlig stor personellmangel i restaurantbransjen i år, henger tett sammen med pandemien, sier Henrik Hamborg, som er politisk rådgiver for utdanning og kompetanse i NHO Reiseliv.

Han peker på at en rekke ansatte har

funnet arbeid i andre bransjer som har hatt behov for oppskalering under pandemien. Dette var jo også litt på oppfordring fra daværende statsminister Erna Solberg, som mente man burde søke jobb dersom man var permittert.

Hamborg viser videre til at mange utenlandske sesong-/gjestarbeidere ikke har kommet tilbake. Dette henger sammen med at betingelsene i hjemlandet kan ha forbedret seg (gjelder dels Polen og de baltiske landene), men også det strenge innreiseregimet Norge praktiserte på forsommeren i fjor, da samfunnet så smått gjenåpnet. Det tok lang tid før ansatte i restaurantnæringen ble godkjent som nødvendig ekspertpersonell, noe som kan ha skremt bort mange.

– Når dette er sagt, er det viktig å få fram at det er bemanningsutfordringer i stort sett hele næringslivet generelt, og i reiselivet spesielt, i store deler av Europa, sier Henrik Hamborg til Yrke:

– Norge er intet unntak her. To tredjedeler av NHOs medlemsbedrifter, på tvers av alle næringer, svarte i det siste kompetansebarometeret utarbeidet av NHO, at de har et udekket kompetansebehov.



Henrik Hamborg er politisk rådgiver for utdanning og kompetanse i NHO Reiseliv.
Foto: Per Sollerman



Lea har stekt chorizopølse. Den har hun helt oppi en sil, for å separere pølsen og fett. Alt skal brukes i maten.

Hamborg forteller at i juni i år oppga 32 prosent av serveringsbedriftene i NHO Reiseliv at konsekvensene av manglende bemanning er kortere åpningstider, mens 46 prosent av serveringsbedriftene har måttet takke nei til oppdrag. 24 prosent holdt stengt en eller flere dager for å gi de ansatte en velfortjent pause. Konsekvensene var svakere inntjening i en tid hvor bedriftene ellers kunne vente godt med besøkende.

– Derfor er det gledelig at søkertallene til restaurant- og matfag nå ser ut til å ha stabilisert seg. Lea blir en meget god tilvekst til næringen, og vi trenger flere som henne, sier Henrik Hamborg.

– I tillegg til kokkemangel er det også behov for eksempelvis resepsjonister og housekeeping, servitører, bartendere og kjøkkenassistenter.

SPARER PENGER Lea bor hjemme, og hun synes det er genialt å kunne spare litt mens hun tar utdanning. Hun har selv skaffet seg jobben på Restaurant Fjord, der hun har lært mye og i stor grad fått lov til å jobbe selvstendig. I tillegg vil hun fra høsten av få betalt som

lærling. Hun betaler ikke noe hjemme så lenge hun er under utdanning, og er kjempeglad for å slippe studiegjeld.

– Jeg liker å lage all slags mat, men har fått en spesiell interesse for pasta laget fra bunnen, sier Lea, som innrømmer at god pasta også er en av hennes favorittretter.

– Ellers er det nok sushi og annen fiskemat jeg velger når jeg skal spise noe skikkelig godt. Restaurant Fjord har fokus på sjømat, så dette har passet ekstra godt for meg.

Lea har også blitt ivrig til å konkurrere. På videregående vant hun Tine matcup sammen med to medelever, og hun ble kåret til «Årets beste kokkelev» i samme cup.

– Jeg har lyst til å bli skikkelig god, slik at jeg kan fortsette å konkurrere, dette er noe jeg virkelig liker, sier Lea med et strålende smil.

– Drømmen er å komme inn på juniorlandslaget. Om jeg klarer det eller ikke, gjenstår å se. I mellomtiden vil jeg i hvert fall gjøre alt for å lære mest mulig og bli en supergod kokk. ❖

Mysen-elever slipper



kreativiteten løs



MYSEN På frisør, blomster, interiør og eksponeringsdesign ved Mysen videregående skole kan elevene virkelig få slippe kreativiteten løs. Rom blir dekorert, en ny bypark blir utformet, og ute i bedrift får elevene vist hva de er god for.

TEKST OG BILDER TERJE HANSTEEN

Før sommeren var de sju elevene på vg2 interiør og eksponeringsdesign travle med å utforme en ny bypark, på oppdrag fra næringslivet på Mysen. Oppgaven krever en levende designprosess, og de må lage kreative skisser for hva denne parken kan inneholde. Og hvem er denne byparken tiltenkt? Det må elevene også ha en formening om.

BYPARKEN Hanna-Kirstine Statshaug (18) har så langt satt inn en scene og basketballbane, mens Maren Sofie Nilssen Ruud (17) har vært mest opptatt av naturen, og Javeria Nazir (17) har lagt inn en kiosk i parken. En annen har puttet inn kunst i byparken. Snart skal konseptet presenteres for bystyret. Er de fornøyd med resultatet, kan det godt hende at bystyret vil at elevene skal fortsette med prosjektet, sier faglærer Hege Synøve Kolstad Evensen som kan

fortelle om mye kontakt med næringslivet i distriktet.

– Interiør og eksponeringsdesignfaget er godt etablert på Mysen, og jeg var selv elev her på tidlig 90-tallet, men da het linja interiør og utstillingsdesign. Allerede da jeg var elev, var det bedrifter som ønsket tjenester av oss elevene, og det behovet har vedvart, noe som er til glede for både elever og lærere, forteller Evensen.

IKKE TILFELDIGE VALG Det var ikke tilfeldig at de tre jentene valgte interiør og eksponeringsdesign.

– Jeg har vært interessert i interiør i mange år, og liker forskjellige stiler, forteller Hanna, som kommer fra Eidsberg.

– Jeg liker å jobbe med kreative ting. På ungdomsskolen hadde jeg ei uke på et arkitektkontor, og da drømte jeg om

å bli arkitekt, sier Maren, som er bosatt på Hærland.

Javerias valg var heller ikke helt tilfeldig.

– Jeg har alltid likt interiør, og har likt å innrede rom, så jeg føler at jeg har havnet på riktig hylle på denne linja, sier Javeria, som bor i Askim.

– *Hva liker dere best med faget?*

– Det å kunne skape noe og kunne se et fysisk resultat. Det er gøy å lage ting, ikke bare sitte stille og se på ting, mener Maren.

Torill Rognapa Knudsen (18) er nå på vg3 interiør, og også hun er opptatt av det kreative. Opprinnelig søkte hun om en læreplass innen profileringsdesignfaget og fikk da plass i Moss, men det viste seg vanskelig å fullføre løpet grunnet kollektivtrafikken som ikke korresponderte til elevens fordel. Torill bor i Trøgstad og har ikke sertif-



Lærerne Jose Ramon Aguilar Vasavilbazo og Hege Synøve Kolstad Evensen synes begge det er gøy å jobbe ved en kreativ linje ved Mysen vgs.

kat, dermed ble reiseveien for slitsom.

- Foreløpig har jeg fryst læreplassen, men jeg ønsker å finne ut om det er noen muligheter i Askim, forteller hun.

MÅ UT På Mysen er det ikke mulig å få seg en lære plass dersom elevene ønsker å bli profileringsdesignere, da må elevene dra til Fredrikstad, Moss eller Oslo og omegn. Veldig få av elevene velger imidlertid å gå i lære, de aller fleste tar vg3 interiør. Ønsker de studiekompetanse, har de etter vg3 interiør krav på påbygg som et fjerde år.

- Vi har dessverre ikke noe tilbud om vg3 eksponeringsdesign per i dag på Mysen, men håper dette er et tilbud de kan få i nær fremtid, forteller Evensen. Én dag i uka har elevene på vg2 yrkesfaglig fordypning ute i bedrift, og elevene har da valgt vidt forskjellige bedrifter. Hanna er i en interiørbedrift som jobber med en rekke designbyråer, Maren jobber med historisk dekormaling i kirketak i Trøgstad, mens Javeria er utplassert hos Fagmøbler.

Mange tidligere elever velger å bli lærere innenfor interiør og design, andre velger for eksempel å bli arkitekter eller designere, ifølge Evensen. Javeria drømmer om å bli interiørdesigner, mens de to andre jentene ennå ikke helt vet hva de vil bli etter endt utdanning på Mysen videregående, eller om de vil fortsette med studier. Torill vet at hun vil jobbe med profileringsdesign.

JENTEDOMINERT Elevundersøkelser viser en høy trivsel og motiverte elever på interiør og eksponeringsdesign ved Mysen videregående, forteller Evensen, som har jobbet ved skolen i en årrekke. Det er plass til femten elever på tilbudet, men fra høsten av var tretten tatt opp. Jentene er i klart flertall på alle trinn. På vg1 var det før sommeren fire gutter, og det var ingen gutter på vg2 og to gutter på vg3. Læreren hadde gjerne sett at det var flere gutter på programfaget.



En gammel cello er dekorativ og kan brukes til så mangt, tenker Hanna-Kirstine Statshaug.

- Jeg tror at guttene tenker at de ikke er så kreative, derfor er det få gutter her. Og så er det få forbilder blant menn innen design, sier Torill.

- *Hvilke egenskaper er viktige hvis man tenker å gå på interiør og eksponeringsdesign?*

- Man bør være kreativ for å gå her, og kunne utfordre seg selv. Og man må kunne kommunisere både visuelt og

mundlig, og i så måte ser vi en tydelig utvikling fra vg1 til vg3, sier Evensen.

- Og så må man være tilpasningsdyktig, tilføyer lærer Jose Ramon Aguilar Vasavilbazo.

KLARE MÅL Frisør, blomster, interiør og eksponeringsdesign er et ganske nytt utdanningsprogram, som ble innført høsten 2020. Det som i dag heter vg3 ek-



Fargerike og annerledes krukker har Maren Sofie Nilsen Ruud sansen for.

sponeringsdesign, het opprinnelig vg3 utstillingsdesign. Programtilbudet tar mål av seg til å utvikle elevens estetiske kompetanse og sosiale og faglige ferdigheter. Fagene handler også om å utvikle elevenes ferdigheter til å utforme, koordinere og gjennomføre selvstendige eksponeringsoppdrag tilpasset ulike målgrupper.

Det forventes at man med fagbrevet i profileringsdesign skal klare å utarbeide ulike konsepter innenfor varehandel og messer, scene- og kulturarrangement, som for eksempel planlegging og produksjon for eksponering av varer og tjenester, butikkutvikling, holdningskampanjer, events og opplevelser tilpasset ulike målgrupper og kunder.

– På interiørfaget har man etter endt yrkeskompetanse ferdigheter til å konsultere kunder innen interiør. Det

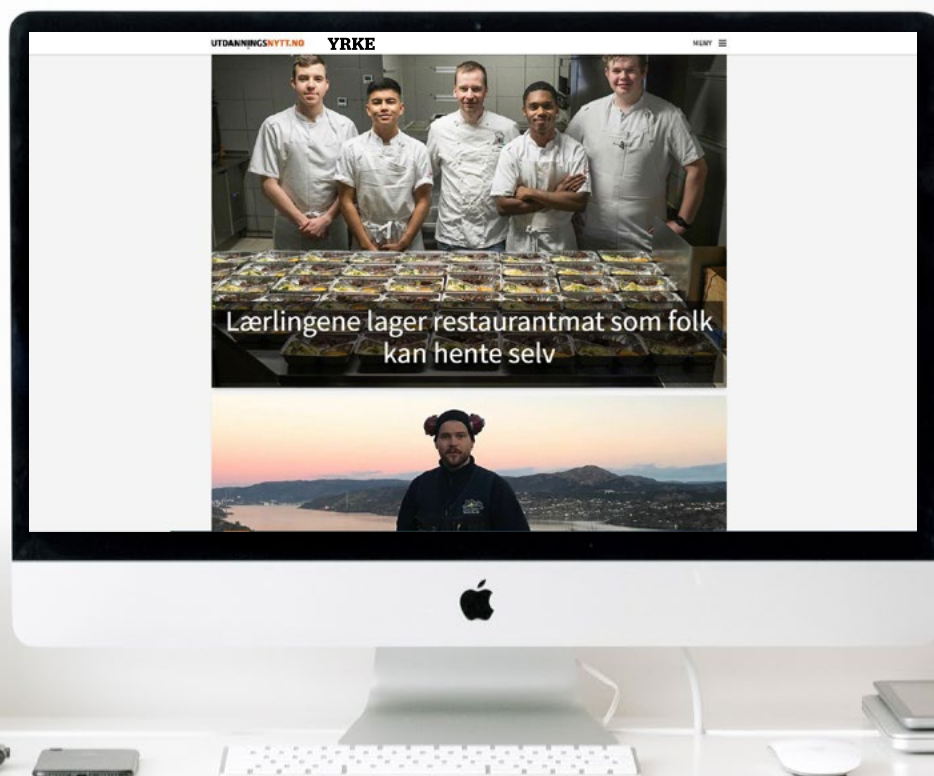
kan være til private boliger, men også offentlige bygg. Mange fordyper seg innen styling og da gjerne for bedrifter

som vil eksponere seg i ulike medier. Alt i alt handler det om å designe ulike interiørløsninger, sier Evensen. ❖



Maren Sofie Nilsen Ruud og Hanna-Kirstine Statshaug føler begge at de har valgt riktig linje på Mysen vgs., interiør og eksponeringsdesign.

Hold deg oppdatert på nyheter
om yrkesopplæring:
utdanningsnytt.no/yrke



UTDANNINGSNYTT.NO



Lager glassapparater til forskning og undervisning:

De tekniske glassblåserne

TRONDHEIM Astrid Salvesen og Sebastian Bete er tekniske glassblåser, et svært sjeldent fag i Norge. De lager glassapparat til forskning og undervisning ved NTNU i Trondheim.

TEKST OG BILDER HARALD VINGELSGAARD

Yrke møter dem inne på glassblåserverkstedet på NTNU, hvor de arbeider. Verkstedet har perfekt beliggenhet midt i Realfagbygget på Gløshaugen, i et stort miljø sammen med studentene, de som underviser, og forskerne.

– Med et verksted her kan de som gir oss oppdraget, komme og snakke med oss, slik at vi utvikler glassapparatene i samarbeid. Vi kan være med og tegne glassapparatene og lage god design på utstyret som de skal ha, sier de to.

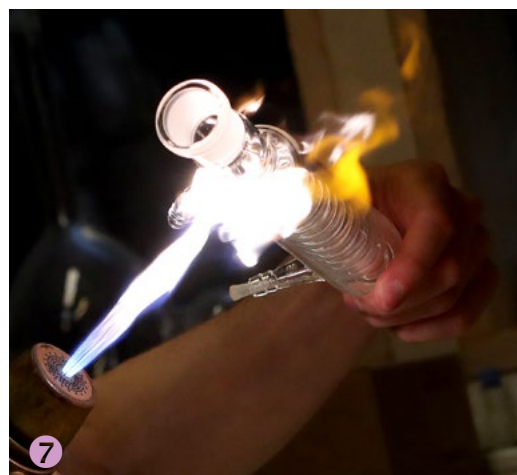
42 ÅR Astrid Salvesen leder arbeidet på verkstedet og har vært teknisk glassblåser der i 42 år. Hun lærte teknisk glassblåsing av en læremester på verkstedet.

Det finnes ingen utdanning, og heller ikke muligheter til å ta fagbrev i teknisk glassblåsing i Norge. Tyskland og USA er derimot to land med slik utdanning. Sebastian Bete er fra Tyskland og tok svennebrev som teknisk glassblåser der. Han har jobbet i verkstedet i mer enn 10 år.

Langs en vegg i verkstedet har de

lagret glassrør som de har kjøpt. De minste rørene er tre millimeter i diameter og de største er 200 millimeter i diameter. Disse rørene formes til forskjellige glassapparatur. Glassblåserne lager med andre ord ikke glasset, men de former glass som er ferdig produsert på fabrikk. På mange av glassapparatene monterer de ferdig produserte flenser og lignende.

– Hver enkelt glassapparat som vi lager, er spesialdesignet. Vi lager glassapparat som ingen andre har



❶ Her er et av de store glassrørene som formes til glassapparater.

❷ Et av de små rørene som formes til glassapparater.

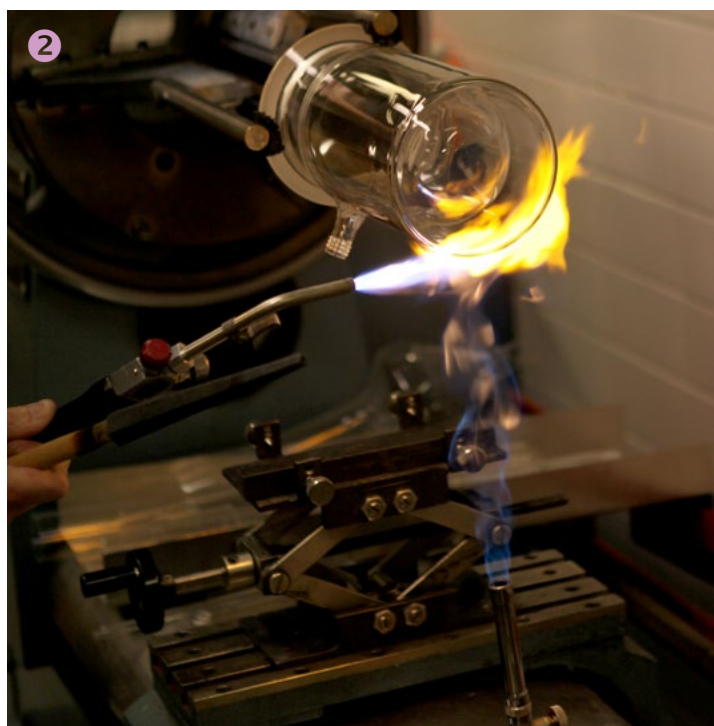
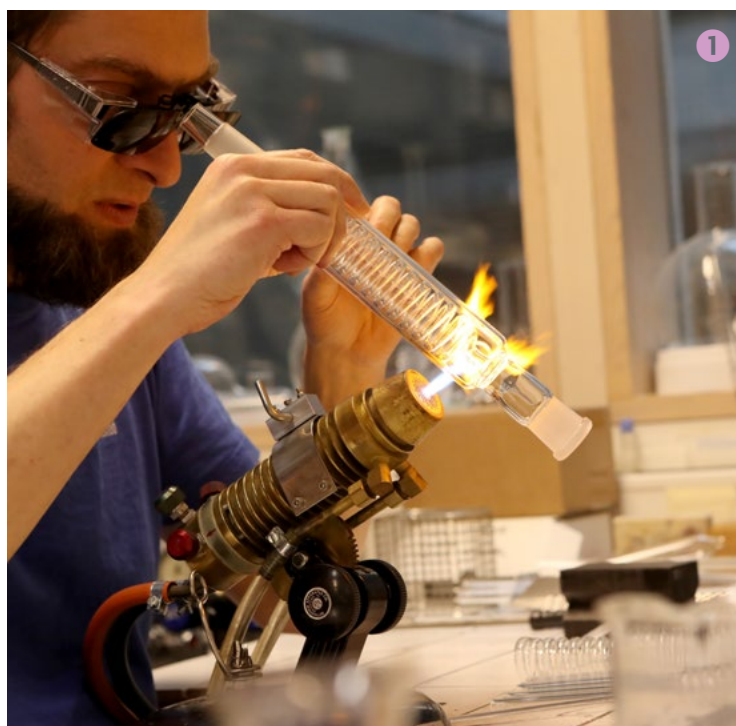
❸ Dette er en «kjøler». Væske kan føres inn i spiralrøret, mens en annen væske kan justere temperaturen i rommet rundt spiralrøret inne i kjøleren. Kjøleren er laget av lange glassrør og slip.

❹ Astrid Salvesen blåser en boble, som skal fjernes, slik at denne kjøleren åpnes i enden, hvor hun skal montere et slip.

❺ Glassbobla skal fjernes.

❻ Montering av en del på kjøleren.

❼ Gassflammer varmer denne kjøleren, som er laget på verkstedet.



Sebastian Bete og Astrid Salvesen trives svært godt i jobben som tekniske glassblåsere i glassblåserverkstedet ved NTNU i Trondheim.

❶ Sebastian Bete bruker spesialbriller når han arbeider med glassapparaturen, som er en kjøler.

❷ Glassreaktor for å analysere koronatester i nanoforskning. Et slip er ferdig montert. Det andre skal på plass, men først må glasset varmes opp med flammer både nedenfra og ved hjelp av en håndholdt brenner.

❸ Glasset varmes der hullet er laget, og en flens skal monteres.

❹ Slipet gjøres klar for montering.

❺ Slipet monteres på hullet som er laget i reaktoren.

❻ Slipet justeres.

❼ Slipet er på plass, glasset varmes for at det ikke skal kjøles ned for raskt og sprekke.

❸ Reaktoren er ferdig. Sebastian holder den med spesialhansker, fordi den er svært varm.

❹ Sebastian Bete med kjøleren som han har laget av forskjellige glass og slip.

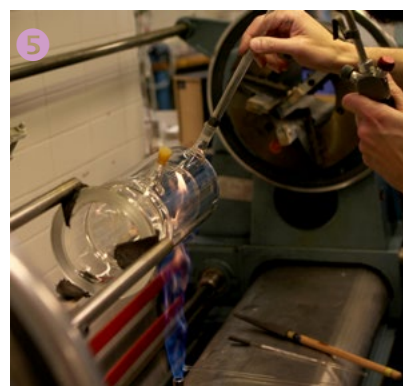
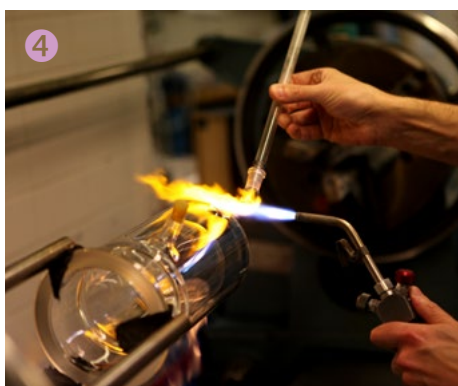
lagd før, apparatur som ikke finnes å få kjøpt, sier de.

SPESIELT Da koronakrisen kom i 2020, fikk de et spesielt oppdrag. En forsker ba dem lage en glassreaktor som de kunne bruke til å produsere magnetiske nanopartikler, med tanke på å analysere koronatester. Dette var et samarbeid mellom NTNU og det store sykehuset St. Olavs i Trondheim.

De tekniske glassblåserne lagde mange slike glassreaktorer, og de ble svært viktige i en medisinsk krisetid som Norge ikke har opplevd siden spanskesyken tidlig på 1900-tallet.

Disse reaktorene er et eksempel på nytten av dette verkstedet i et samfunnsperspektiv.

– Vi utfører samfunnsnyttig arbeid, sier de to tekniske glassblåserne Astrid Salvesen og Sebastian Bete. ❖



En arbeidskar på Stortinget

ORKDAL/OSLO Ideelt sett skal representantene på Stortinget speile et tverrsnitt av den norske befolkningen, men her har vi en vei å gå. Jorodd Asphjell (Ap) er en av få med yrkesfaglig bakgrunn, og trønderen frykter at politikken er blitt for akademisk for mange.



TEKST OG BILDE KARI KLØVSTAD

Maskin og mekk, lærling som boktrykker og klubbformann i trykkeribedrift. Jorodd Asphjell brenner ikke bare for yrkesfag. Han er en av få blant dagens stortingspolitikere som har hatt beina «på gølv» og sitter med førstehånds kjennskap til hva han snakker om. Senere i yrkeskarrieren har han også drevet sportsbutikk, så han kan sette salg og service på cv-en.

Trønderen har en klar formening om hvorfor det er så å få med yrkesfagbakgrunn på toppen av politikken, og han har også noen råd å komme med for å få flere unge til å velge yrkesfag på videregående. Men først litt om bakgrunnen til den engasjerte karen.

FRA ARBEIDERFAMILIE – Mor var syer og renholder på den videregående skolen. Far arbeidet på mekanisk verksted til han ble ansatt på arbeidsformidlingen, som det het på den tiden.

– *Hva skulle du bli da du var helt liten?*

– Politi eller brannmann, som de fleste gutter, sier Jorodd og smiler. Han var med i 4H, gikk på ski, spilte fotball og ble tidlig trukket inn i politikken.

– Vi var nabo med Folkets Hus, som lå på andre siden av idrettsanlegget. Både mor og far pleide å gå dit, og vi var over 100 medlemmer i AUF. Det var der jeg begynte å gå gradene. Det

– Jeg har tre eldre brødre og kikket til dem. En ble elektriker på sjøen, en akademiker og en typograf, og det var nok det siste som inspirerte meg mest. Det ble maskin og mekk på Meldal yrkesskole, før jeg fortsatte på grafisk utdanning på Brundalen vgs. i Trondheim og utdannet meg til boktrykker. Læretiden hadde jeg hos Grytting, en lokal trykkeribedrift i Orkdal, der jeg

– Jeg har fortsatt ting jeg laget på sløyden. Denne muligheten må vi også gi til dagens barn og unge, og vi må begynne tidlig for å vekke interessen for praktiske og estetiske fag.

vakte litt oppsikt da jeg ble faglig leder av Sør-Trøndelag AUF, for det var ikke vanlig at en fra bygda fikk dette vervet.

– *Hva var avgjørende da du skulle bestemme deg for utdanning?*

også fortsatte å jobbe, forteller Jorodd.

Snart var den unge fagarbeideren klubbformann i bedriften og leder i Orkdal grafiske forening. Parallelt med jobben hadde energibunten en rekke



YRKE-profilen:

HVEM: Jorodd Asphjell

ALDER: 61 år

KOMMER FRA: Orkdal

STILLING: Stortingsrepresentant for Ap, og sitter i utdannings- og forskningskomiteen.

UTDANNING: Bokbinder. Har også drevet sportsbutikk.

HOBBY: Gå på ski i marka. Det blir viktigere og viktigere.

LESER: Siste roman var «Blomsterdalen» av Niviaq Korneliusen. Ellers mye faglitteratur.

FAVORITTMUSIKK: Nesten alt mulig, men hører gjerne på Åge Aleksandersen.

BRENNER FOR: Yrkesfag og idrett for barn og unge. Alle skal ha like muligheter, og det er ikke pengene som skal bestemme hva de unge kan delta i.

verv både innen politikken og idretten, og dette er noe som har fulgt han hele livet.

I noen år drev Jorodd Asphjell sin egen sportsbutikk, før han så ble varaordfører i hjemkommunen i 1999, og fra 2005 har han vært heltidspolitiker på Stortinget.

EGET POLITIKERSPRÅK Jorodd sitter i utdanningskomiteen og er kjent for å tale yrkesfagenes sak. Nå er det mange politikere på Stortinget som snakker varmt for at flere unge bør velge denne utdanningsveien, men få som har bakgrunn fra denne delen av yrkeslivet.

– Politikken er blitt så akademisert. Dette viser seg både i hvordan politikkerne uttaler seg og skriver. Det er blitt et eget språk. De som kommer fra «gølvet» har en annen tilnærming og er vant til å forholde seg til bedriftseiere, arbeidsledere og kolleger på en

annen måte. Dette gjenspeiler seg også i debattene, så vi burde vært flere med yrkesfaglig bakgrunn.

VEIEN ÅPEN Det er ikke så enkelt for en 15-åring på ungdomsskolen å bestemme seg for veien videre, og rådet mange får, er å velge studieforberedende, for da ligger alle veier åpne.

– Her må vi framsnakke yrkesfagene, for her kan du også bygge på til høyere utdanning, sier Jorodd, som ivrer for den praktiske skolesekken.

– Jeg har fortsatt ting jeg laget på sløyden. Denne muligheten må vi også gi til dagens barn og unge, og vi må begynne tidlig for å vekke interessen for praktiske og estetiske fag. Skolene må få bedre utstyr, og det må bli større satsing på å utdanne yrkesfaglærere.

Stortingspolitikeren er klar på at hele samfunnet vil tjene på dette.

– Gode fagarbeidere vil styrke næ-

ringslivet, og det samme gjelder for barnehager, skoler, helsevesenet og mye annet. Det er en hard kamp for å rekruttere nok unge med rett kompetanse.

RÅDGIVER Jorodd Asphjell kommer også med et forslag som mange ser på som kontroversielt. Han vil at kontaktlærerne skal få større ansvar for å bistå rådgiverne på ungdomsskolen.

– Kontaktlærerne møter elevene daglig og kjenner dem bedre. Da har de også en god forutsetning for å se hva som kan være aktuelle utdanninger å velge på videregående, sier stortingsrepresentanten. Han forstår for eksempel ikke hvorfor faglig sterke elever blir frarådet å søke matfag, hvis de koser seg på skolekjøkkenet. Her trengs det dyktige folk, og mange ender høyt oppe i hotell- og restaurantbransjen. ♦



Det store flertallet av paneldeltagere svarte nei til at all videregående utdanning bør være gratis. Det er fra venstre: Lise Selnes, stortingsrepresentant Ap, Henning Skau, leder av Organisasjonen for norske fagskolestudenter, Trude Tinnlund, LO-sekretær, Anniken Hauglie, visedministrerende direktør i NHO, og Sveinung Skule, kompetansbehovsutvalgets leder.

LO-sekretær Trude Tinnlund:

«Vi må flytte litt på hvor vi bruker de store pengene»

ARENDAL Mister fagskolene studenter fordi det er for dyrt å gå der?

TEKST OG BILDER KARI KLØVSTAD

Dette var et viktig spørsmål da kompetansebehovsutvalget inviterte til paneldebatt under Arendalsuka.

Fagskoler har vært en godt bevart hemmelighet for mange. Nå er det etterspørselen etter studenter med denne bakgrunnen som vokser mest i Norge. Hovedandelen

av dem som tar utdanningen, har fagbrev i bunnen, og det er innen helse og tekniske fag det er størst behov.

Tallene som kompetanseutviklingsutvalget legger fram, viser at fagskolestudentene i snitt må betale 35 prosent av hva utdanningen koster, mens studentene på

universitet og høyskoler slipper unna med 9 prosent. Dette blir forsterket av at mange av dem som kunne tenke seg fagskole, ikke har foreldre med høyere utdanning. Familieinntekten er lavere, og de har mindre mulighet for å hjelpe barna økonomisk.

En annen faktor som slår inn, er at det i dag er en variert blanding av offentlige og kommersielle fagskoler landet over. Det siste gjelder i stor grad IKT-utdanninger, der studentene må betale selv.

Arly Hauge er fylkesdirektør for utdanning i Agder



Sveinung Skule leder utdanningsbehovsutvalget.

fylkeskommune. Han mente at summen av utdanningen de tilbyr, skal være tilpasset det arbeidslivet trenger.

– Hva er behovet? Private skoler må være en del av helheten, og vi må få til en justering, sa fylkesdirektøren.

VIL HA GRATIS UTDANNING Et sentralt spørsmål er: Hvem skal betale utdanninger som samfunnet har behov for?

Åpningsspørsmålet til panelet i Arendal var: – Bør all fagskoleutdanning være gratis? Ja eller nei.

Her var det bare Henning Skau, leder av Organisasjonen for norske fagskolestudenter, som svarte ja. De andre hadde sine betenkeligheter.

– Fagskoleutdanning skjer ofte på bestilling fra arbeidslivet, og all høyskoleutdanning bør være gratis. I dag er det flere som har be-

talingsvansker, mente Skau.

– Jeg deler bekymringen for at mange studenter sliter økonomisk, så vi må se på hvordan finansieringen skal være. Det er riktig med en opptrappingsplan, og vi vil se et løft allerede i høstens budsjett, men alt kan ikke være gratis, mente Lise Selnes, som er stortingsrepresentant for Ap.

GREIT MED PRIVATE – Vi bør få flere fagskoleplasser, gjøre dem lettere tilgjengelig og sørge for bedre finansiering. Det er greit at det også er noen skoler som er helt private, og det finnes mange studenter som er i jobb og kan betale for seg, sa tidligere arbeids- og sosialminister Anniken Hauglie (H), som i dag er viseadministrerende direktør i NHO.

– Velger du yrkesfag, koster det hele veien, og det som sjokkerer mest, er

DETTE ER KOMPETANSEBEHOVSUTVALGET

I 2021 satte regjeringen ned et utvalg som skal finne ut hvilken kompetanse næringslivet trenger i årene som kommer.

Utvalget ledes av Sveinung Skule, og det har 18 medlemmer med ulik bakgrunn.

Første rapporten kom i juni.

skjevfordelingen i støtte til fagskolene og universitet og høyskoler. Vi må flytte litt på hvor vi bruker de store pengene, understreket LO-sekretær Trude Tinnlund.

Flertallet i panelet så for seg en løsning der betalingsdyktige bedrifter kan være med og finansiere en del av utdanningen. Tilbake får de fagfolkene de har behov for.

Sveinung Skule, som leder kompetansebehovsutvalget, mente det det må være mulig å prioritere tydeligere mellom fagene og legge vekt på dem som er mest relevante for arbeidslivet.

Et annet spørsmål som da dukker opp, er om det finnes nok læringer som etter å ha tatt fagbrev ønsker å gå videre til fagskole. ❖

ANNONSE

Tips oss!

Er det spennende temaer innen yrkesfagopplæringen eller andre interessante saker på din skole vi bør skrive om?

Tips oss gjerne:
yrke@utdanningsforbundet.no



YRKE

Illustrasjon: AdobeStock

SNIPP, SNAPP SNUTE



ROGER BERGH, førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning, NTNU



ELIN BØ MORUD, førstelektor ved Institutt for lærerutdanning, NTNU



KLARA ROKKONES, førstelektor ved Institutt for lærerutdanning, NTNU

I denne fagartikkelen vil vi dele synspunkter fra studentene ved den erfaringsbaserte masteren for lærerspesialister innen bygg- og anleggsteknikk (BA). Studentenes erfaringer deles med mål om at de skal bidra til et kunnskapsgrunnlag for utvikling av nye partsforankrede tilbud. Deltakerne i undersøkelsen har gjennomført videreutdanning og den erfaringsbaserte masteren for lærerspesialister.

Den erfaringsbaserte mastergraden for lærerspesialister innen BA er på 90 studiepoeng (sp) og er bygd opp av lærerspesialistutdanningen for BA, som er en videreutdanning på 60 sp, med en påfølgende masteroppgave på 30 sp. Studiet er et samlingsbasert deltidsstudium over tre år, hvor lærerspesialistutdanningen utgjør de to første årene.

STATUS LÆRERSPESIALISTORDNINGEN 2022 Regjeringen har i Hurdalsplattformen informert om at lærerspesialistordningen skal avvikles gradvis, da de vil erstatte dagens lærerspesialistordning med en ny partsforankret ordning. Regjeringen vil sette i gang et utredningsarbeid i dialog med partene for en ny ordning med karriereveier i skolen. Ordningen skal blant annet bygge på erfaringer med pilotordningen med lærerspesialister, og sluttrapporten fra Evalueringer fra lærerspesialistpiloten (Lødding mfl., 2021) vil være en viktig del av kunnskapsgrunnlaget i utvikling av nye tilbud som skal være partsforankret.

Departementet er i gang med å planlegge prosessen for en ny ordning. I statsbudsjettet for 2022 er det kun bevilget midler slik at

- lærere som var i funksjon som lærerspesialist inneværende skoleår, fikk fortsette i ut skoleåret 2021/2022
- lærere som startet lærerspesialistutdanning som del av piloten høsten 2021, får fullføre hele studiet, dvs. ut våren 2023

Det er ikke anledning til å søke om midler til nye eller videreførte funksjoner for skoleåret 2022/2023. Det vil heller ikke

- lærerspesialisteventyret er ute?

Illustrasjonsfoto: © Adobe Stock

bli anledning til å søke om nye deltakere på lærerspesialistutdanning (Utdanningsdirektoratet, 2022).

ERFARINGSBASERT MASTER En erfaringsbasert mastergrad for lærerspesialist innen BA ved NTNU ble første gang tilbudt i 2020/21. Tilbudet ble utviklet for studenter som hadde gjennomført den toårige lærerspesialistutdanningen i BA som startet opp første gang i 2018. Dette var en helt ny videreutdanning på masternivå for yrkesfaglærere i Norge. Bakgrunnen for ordningen er å finne i strategien *Lærerløftet - På lag for kunnskapsskolen* (Kunnskapsdepartementet, 2014) og strategien *Yrkesfaglærerløftet* (2015), som følger opp yrkesfaglærernes muligheter for kompetanseheving. Hensikten med utdanningen var å gi både yrkesfaglig og yrkesdidaktisk fordypning, samtidig som studentene skulle få kompetanse til å bidra til skoleutvikling på fagets premisser. Utdanningene ble omtalt i en fagartikkel i Yrke nr. 4/19 og Yrke nr. 1/21.

Vi har tidligere gjennomført en spørreundersøkelse i samarbeid med OsloMet (Morud mfl., 2021). I den undersøkelsen ønsket vi å få kunnskap om hvordan studentene, etter avsluttet videreutdanning, vurderer innholdet i og organiseringen av lærerspesialistutdanningene. I tillegg ønsket vi å få innsikt i deres erfaringer med FoU-arbeidet,

om de har fått en ny rolle som lærerspesialist, og om de har fortsatt på et masterstudium.

NIFU leverte en delrapport om lærerspesialistutdanningen i 2021. Der kommer det frem at lærerspesialistene opplever at videreutdanningene som er tilbudt, har vært relevante for funksjonen (Lødding mfl., 2021). De viser til at det å holde seg faglig oppdatert har vært en kjerneaktivitet for lærerspesialisten. Studentenes ønsker om å kunne bygge ut lærerspesialistutdanningen til en mastergrad er også dokumentert. Marte Lorentzen (2020) har studert lærerspesialistordningen i sin doktorgrad. Hun finner i sin studie at lærere er positive til lærerspesialistrollen når det er knyttet en formell utdanning til rollen. Det viser at utforming og innhold i lærerspesialistutdanningen er av betydning.

Videreutdanning for yrkesfaglærere er et område hvor det er ikke gjort mye forskning, men de senere år er det publisert studier som viser at det er viktig med god forankring i ledelsen for at yrkesfaglærere skal lykkes med å dele den kunnskapen de får gjennom videreutdanning, med sine kolleger. Yrkesfagene har noen spesielle utfordringer på grunn av kompleksiteten i utdanningene, som krever et godt samarbeid mellom lærere og ledere. Dette vil også gjelde for videreutdanning for lærerspesialister (Morud & Rokkones, 2022; 2020; Sekkingstad og Syse, 2019).

FAGLIG INNHOLD I MASTERUTDANNINGEN Det faglige innhold i den erfaringsbaserte masterutdanningen omfatter yrkesdidaktiske tema som utvikling av egen og skolens undervisning, veiledning, vurdering og digitale verktøy. De yrkesfaglige temaene omfatter konstruksjonsforståelse og dagsaktuelle temaer som utviklingstrender i byggebransjen, rehabilitering/fornyning og det grønne skifte i et bygget miljø. Videre har forståelse for skoleutvikling og integrering av de yrkesfaglige og profesjonsfaglige emnene vært sentrale for å oppnå helhet og sammenheng. Utpøving og dokumentasjon av FoU-arbeid i egen praksis har i tillegg dannet grunnlaget for masteroppgaven.

UNDERSØKELSEN I denne undersøkelsen deltok åtte yrkesfaglærere som har gjennomført den erfaringsbaserte masteren for lærerspesialister i BA. De representerer fem videregående kombinerte skoler med god geografisk spredning. Vi gjennomførte fire gruppeintervju med dem sju måneder etter at de fullførte mastergraden. Vi ønsket å få vite om videreutdanningen har bidratt til endring av deres undervisning og vurderingsarbeid, og om det har endret måten de samarbeider med sine kolleger på. I tillegg ønsket vi å høre om hvordan de har de bidratt til utvikling av skolens profesjonelle læringsfelleskap i samarbeid med kolleger og ledelse. Undersøkelsen viser blant annet at utdanningen har bidratt til å endre vurderingspraksis og økt den digitale kompetansen hos lærerne.

Deltakerne beskriver at de gjennom en endret vurderingspraksis er blitt mer ærlige i vurderingsarbeidet. De gir et bilde av elever som er bedre informert om hva de blir vurdert i og hvorfor. De legger også mindre vekt på summativ vurdering og vektlegger mer underveisvurdering og muntlige tilbakemeldinger. Mer av vurderingen legges til verkstedet, og de beskriver også et tettere samarbeid om vurdering mellom fellesfagene og yrkesfagene.

Gjennom variert arbeid med digitale verktøy beskriver deltakerne at utdanningen har gitt nyttige ferdigheter og erfaringer. De trekker frem at de var godt forberedt med digital kompetanse da pandemien kom, «et hestehode foran». Underveis var noen frustrert over alle verktøy som måtte prøves ut og brukes, men spesielt arbeid med digitale fortellinger, instruksjonsvideoer og posterdesign fremheves som svært aktuelt i ettertid.

Alle deltakerne sier de har fått større faglig trygghet etter gjennomført studium, og at videreutdanningen har gitt et solid påfyll av både yrkesfaglig og profesjonsfaglig kompetanse, trekkes fram som spesielt positivt. Deltakerne opplever at de blir mere lyttet til, og at de har fått større anerkjennelse og respekt både blant kolleger og ledelse. Videre beskriver de en arbeidshverdag hvor interessen for deling og samarbeid

mellom kolleger har blitt større etter videreutdanningen. Det har etter deres vurdering også ført til at kvaliteten på undervisning og samhandling med lærebedriftene er blitt bedre.

OPPSUMMERING Oppsummerer vi deltakernes erfaringer og utbytte av utdanningen, fremheves helheten i tilbudet. Videreutdanningen har bidratt til yrkesfaglig og profesjonsfaglig utvikling som både ivaretar den enkeltes kompetansebehov og på samme tid bidrar til utvikling av skolens profesjonsfelleskap.

Den erfaringsbaserte masteren har bidratt til at flere har oppnådd lektorkompetanse, og at de har fått nye arbeidsoppgaver og funksjoner ved den enkeltes skole.

Når vi nå sier snipp, snapp snute – lærerspesialisteventyret ute, konstaterer vi at et viktig videreutdanningstilbud for yrkesfaglærere innen BA nå avsluttes. Lærerspesialistutdanningen har vi fulgt og dokumentert erfaringer fra siden oppstarten i 2018. Vi ønsker at vår dokumentasjon av studentenes erfaringer blir en del av kunnskapsgrunnlaget i utvikling av nye partsforankrede tilbud for yrkesfaglærere. Studien i sin helhet vil bli presentert i en vitenskapelig artikkel i løpet av 2023.

REFERANSER

- Kunnskapsdepartementet (2014). Lærerløftet – På lag for kunnskapsskolen. Strategidokument. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2015). *Yrkesfaglærerløftet – for fremtidens fagarbeidere*. Strategi. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Løddingen, B., Pedersen, C., Sevalson Lillebø, O., Bergene, A.C. & Solbue Vika, K. (2021). Sluttrapport fra evaluering av pilotering av lærerspesialistordningen. Rapport 2021:15. NIFU. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/sluttrapport-fra-evalueringen-av-larerspesialistordningen/>
- Lorentzen, M. (2020). Teacher specialists and the boundaries they encounter: Towards a nuanced understanding of teachers' perspectives of specialised teacher roles. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 64(5), 677–691.
- Morud, E.B. & Rokkones, K. (2022). Utvikling av profesjonelle læringsfelleskap i yrkesfagene. I Utvær, B.K., Morud, E.B., Hansen, K.H., Rokkones, K. & Firing, K. (red.) (2022). *Å bygge broer: samarbeid på tvers i yrkesfag*. Universitetsforlaget.
- Morud, E.B. & Rokkones, K. (2020). Deling av kunnskap og kompetanse er ingen selvfølge for deltagere i Yrkesfaglærerløftet. *Scandinavian Journal of Vocations in Development*. 5(1), 129–144.
- Morud, E.B., Rokkones, K., Hansen, M.E., Tvetene, M. (2021). *Erfaringer fra lærerspesialistutdanning i yrkesfag*. Yrke, nr. 1. 2021.
- Morud, E.B., Rokkones, K., Tvetene, M. & Hansen, M.E. (2019). *Egen utdanning for yrkesfaglærere som vil bli lærerspesialister*. Yrke, nr. 4. 2019.
- NTNU, Institutt for lærerutdanning (2018). *Studieplan for lærerspesialistutdanning bygg- og anleggsteknikk*. Lærerspesialist i bygg- og anleggsteknikk - Videreutdanning for yrkesfaglærere – NTNU.
- Sekkingstad, D. & Syse, I. (2019). *Spør oss, vi vil bidra* – lærarar som lokomotiv for å fremje skuleutvikling – ein mogleg modell
- Utdanningsdirektoratet (2022). Artikkel om lærerspesialistordningen. Lastet ned 13.9.22 Lærerspesialistordningen avvikles gradvis (udir.no)

Jeg sier som Fleksnes

Den kjære Marve sto for mer enn sitt klokkeklare utbrudd «dæjå». Han er også mannen bak «Det er lett i dag å rope halleluja, men å gjøre det ...». Du skulle nesten tro det var spesialkomponert for alle som har hyllet yrkesfagutdanning de siste årene. En vekkelsesbølge har gått fra møte til møte, både hos politikere og byråkrater. Omkvedet lyder:

«Gi oss håndverkere, helsefagarbeidere, kokker og andre som behersker et yrkesfag. Det er de som skal sikre fremtiden og holde liv i Norge i årene som kommer.»

Samtidig sitter de unge låst fast til skolepulten det meste av uka og jobber med teoretiske oppgaver. De med gode karakterer får også høre at de er så smarte at de bør velge en akademisk utdanning. Akkurat som om hendene er frakoblet all intelligens på yrkesfag.

En enkel start kan være å la de unge få prøve seg på praktiske oppgaver både på skolen og hjemme. Og da må forholdene ligge til rette. Det sier seg selv at hvis formings-saler og sløydrom blir krympet til et minimum og det er nesten tomt for matvarer på skolekjøkkenet, går det dårlig.

I nabohuset har jeg tre gutter i grunnskolealder, og selv om vi bor i et tettbygd strøk rett sør for Oslo, har de kjørt tråkketraktor med henger helt siden de kom ut av barnevogna. Her om dagen hadde de to yngste besøk av noen kamerater, og et litt veslevoksent spørsmål lød: «Har dere noe kjennskap til å sage? Ellers må dere være litt forsiktige, så skal vi vise dere.» Selv om redskapsboden står til nesten fri benyttelse, blir trioene også oppfordret til å lese, så her er det ingen motsetning.

Under Arendalsuka var det flere debattanter som viste til at det er mor som har størst påvirkningskraft når det gjelder valg av utdanning. Spørsmålet ble da: Hvordan kan vi frelse disse mødrene og gjøre dem til forkynnere av yrkesfag?

Argumentene kan være alt fra å lytte til hjertet til å velge noe fornuftig som gir sikker jobb. Men det kan nok fungere

minst like bra å fyre opp under mamma-ambisjonene. Selv om familiens håp velger yrkesfag, så stopper det ikke ved fagbrev. Her går det veier i mange retninger – også helt til topps.

Det finnes en artig øvelse hvis du er sammen med akademikere. Spør hva de ville ha gjort, hvis de skulle ha gått i en mer praktisk retning. Ofte sitter svarene løst, og sist jeg spurte, satt jeg med sammen med en gartner, en konditor og en gravemaskinfører. Det sies at fremtidens generasjoner må belage seg på å skifte jobb oftere, og nå er det flere skoler som legger opp til et dobbeltløp.

Eller hva med å la seg inspirere av Fleksnes og bli lagerleder? Nei, det er ikke noe å le av. I denne bransjen må du beherske avanserte plukkrutiner og automatiserte lagersystemer, og det gjelder å tenke raskt. Folk i Tromsø blir lite fornøyde hvis de får sardiner i stedet for sukker.

Dett var dett!



Skråblikk på yrke

Nasjonalt senter for yrkesfag

Regjeringen Støre varsla i Hurdalsplattformen at det skal opprettes et nasjonalt senter for yrkesfag. Dette finner vi under overskriften «Videregående» i plattformen. Jeg setter stor pris på at den rødgrønne regjeringen er villige til å satse på yrkesfagene, det trengs. Men det er også viktig å stille spørsmålet om vi trenger et nasjonalt senter for yrkesfag? Vil det løse for eksempel læreplassmangelen, den skjeve kjønnsbalansen eller rekrutteringen? Sett fra vårt ståsted er noen saker viktigere enn andre, spesielt er det saken om YFF som våre medlemmer opplever som problematisk. Flere kvalifiserte yrkesfaglærere og høyere lærertetthet er et annet.

Om et senter for yrkesfagene vil kunne løse disse, eller andre, utfordringer i sektoren er selvsagt vanskelig å

si. Først må man vel si noe om målet for et slikt senter, eller hvilke utfordringer det skal bidra til å løse. Jeg håper Utdanningsforbundet får mulighet til å diskutere saken og komme med våre råd før det blir tatt en endelig avgjørelse om saken.

Å opprette et nasjonalt senter for yrkesfagene er ikke en helt ny idé. I Karlсенutvalget, som skrev NOU-en *Fagopplæring for framtida* i 2008, ble det nevnt noe lignende. Men da var det et forskningssenter, for å styrke forskningen på fag- og yrkesopplæringen, som ble foreslått. Det var en idé som ble godt mottatt i sektoren, men som aldri ble satt ut i livet. Det er synd, hadde man opprettet dette den gangen, hadde vi hatt et bredere kunnskapsgrunnlag og mer forskning om fagopplæringen i dag.

Det finnes også allerede

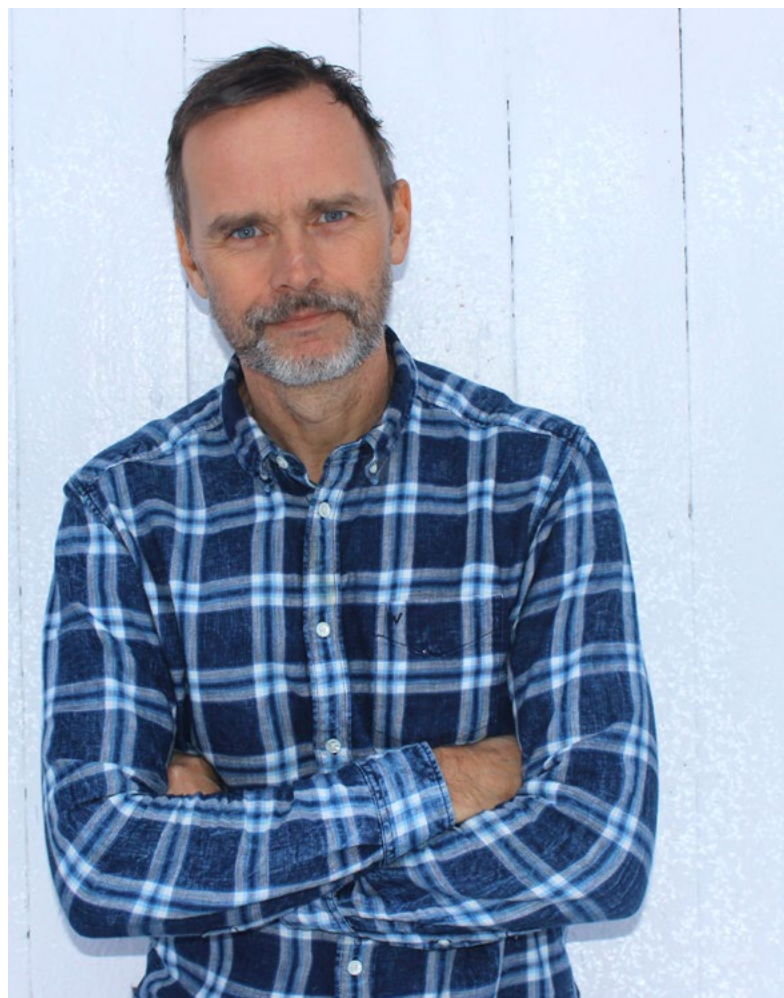


Foto: Stella Ramborg

flere sentre for yrkesfag. OsloMet åpnet et kompetansesenter for yrkesfag i 2018, og Universitetet i Agder har fått midler til å opprette et «Senter for yrkesfag og opplæring i arbeidslivet». Og Samarbeidsrådet for fag- og yrkesopplæring (SRY), de faglige rådene og de fylkeskommunale yrkesopplæringsnemndene har vide fullmakter gjennom mandatet til å påvirke utviklingen av fagopplæringen – med et solid flertall av arbeidslivets representanter.

Disse sentrene, og den eksisterende rådsstrukturen, er viktige bidragsyttere når det gjelder kunnskap om yrkesopplæring. Er det tenkt at et nasjonalt senter skal erstatte disse eksisterende sentrene og rådene? På overlappende oppgaver – eller noe helt nytt?

Kunnskapsdepartementet setter nå i gang arbeidet

med å utrede hva et nasjonalt senter for yrkesfag kan være. Finansiering skal diskuteres i første omgang. Utdanningsforbundet er dessverre ikke invitert med i denne arbeidsgruppa, noe som er svært uheldig. Lærerne er de som først møter elevene på yrkesfag – og det er de som følger opp, veileder og formidler fagkompetansen som elevene skal ha med seg ut i læretiden og som fagarbeidere. Lærernes stemme gjennom deres organisasjoner er svært viktig i diskusjonene om hva et senter skal være – og ikke minst for hvem skal det være?

Det er mange spørsmål som skal diskuteres. Kan et av de eksisterende sentrene bygges ytterligere ut? Hvordan skal man ivareta bredden i yrkesfagene? Hvordan skal senteret være knyttet til myndighetene? På hvilken måte kan skoler

og fagmiljøer nyttiggjøre seg kunnskapen i sentrene? Kan man se til organisering i utlandet for å få gode ideer?

Man bør også se nøye på hvilken rolle de andre eksisterende sentrene har hatt, og på hvilken måte de har påvirket skolene og fagmiljøene i skolene. For eksempel Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger, Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning ved NTNU eller Nasjonalt senter for naturfag i opplæringen ved Universitetet i Oslo. Har disse miljøene vært med på å styrke fagmiljøene i skolene, eller vil man kunne bruke ressursene bedre ved å styrke fagmiljøene på den enkelte skole?

Det kan være fristende å stille spørsmålet: Trenger vi egentlig et større byråkrati når det er flere læreplasser og mer praktisk opplæring som trengs? Bør ikke poli-

tikerne heller se direkte på utfordringene i fagopplæringen og gjøre skolene i stand til å løse utfordringene lokalt? Det er et år siden Hurdalsplattformen ble vedtatt, tiden vil vise hva et nasjonalt senter for yrkesfag vil bli, om det vil bli noe annet enn en post på statsbudsjettet. Mitt råd til politikerne er å inkludere yrkesfaglærere og deres organisasjoner når viktige spørsmål skal utredes, som vi har sett mange ganger tidligere: Det er de som har skoen på, som vet hvor den trykker.

Yrkesdidaktikk 2.0

Kjernen i yrkesdidaktikk har likevel fellestrekk på tvers av yrker og fagområder. Det handler om å trene elever, lærlinger, til yrkesutøvelse. Det er altså et tydelig mål for fag- og yrkesopplæringen å utvikle, eller videreutvikle, relevant yrkesutøvelse i arbeidslivet.



HALVOR SPETALEN

Institutt for yrkesfaglærerutdanning, OsloMet



BJØRN EBEN

Institutt for yrkesfaglærerutdanning, OsloMet

Didaktikkbegrepet, slik det benyttes i Norge, er knyttet til undervisningslære, altså hvordan lærere og andre ledere av opplæring kan legge til rette for at de som skal lære, når de ønskede læringsmålene enten det er i skole eller arbeidsliv. Innenfor fag- og yrkesopplæringsfeltet brukes gjerne betegnelsen yrkesdidaktikk, som kjennetegnes av opplæring i, til og for yrke. Det vil si at yrkesutøvelsen er navet i opplæringen, og at innhold og læringsaktiviteter velges basert på behovene i den nevnte yrkesutøvelsen. Siden behovene er forskjellige, blir selvfølgelig også innholdet og læringsaktivitetene svært ulike.

Kjernen i yrkesdidaktikk har likevel fellestrekk på tvers av yrker og fagområder. Det handler om å trene elever, lærlinger til *yrkesutøvelse*. Det er altså et tydelig mål for fag- og yrkesopplæringen å utvikle, eller videreutvikle, relevant yrkesutøvelse i arbeidslivet.

En av de mange utfordringene i den skolebaserte yrkesopplæringen (vg1 og vg2) er hvordan det som læres og erfares i én kontekst, kan anvendes i andre og nye kontekster. Det være seg fra klasserom til verksted (og omvendt) eller

fra skole til bedrift (og omvendt). Å legge til rette for en grensekryssing mellom ulike kontekster kan øke elevenes opplevelse av relevans og sammenheng mellom ulike opplæringsarenaer.

KUNNSKAPSLØFTET Etter KL20 (kunnskapsløftet) fra høsten 2021 er det er lagt sterkere vekt på betydningen av *dybdelæring*, som sammen med begrepene *kompetanse* og *transfer* kan utvikle en yrkesdidaktikk som håndterer utfordringer knyttet til grensekryssing mellom ulike (opp)-læringsarenaer. I denne artikkelen vil vi trekke ut essensen av disse begrepene og antyde en måte å arbeide på som vi har kalt *yrkesdidaktikk 2.0*.

DYBDELÆRING, KOMPETANSE- OG TRANSFERBEGREPET:

Hvert av de tre nevnte begrepene vil først bli beskrevet, før syntesen av begrepene settes inn i et venndiagram for utforskning av fellestrekk.

Dybdelæring innebærer det å gradvis utvikle kunnskap og varig forståelse av begreper, metoder og sammenhenger i fag og mellom fagområder. Det innebærer at vi reflekterer over egen læring og bruker det vi har lært, på ulike måter i kjente og ukjente situasjoner, alene eller sammen med andre. Det handler om å forstå temaer og problemstillinger som går på tvers av fag- eller kunnskapsområder og innebærer at elevene bruker sin evne til å analysere, løse problemer og reflektere over egen læring til å konstruere en varig forståelse av begreper, prosesser, prinsipper og teknikker.

I et yrkesopplæringsperspektiv vil dybdelæring alltid ha et anvendelsesperspektiv og kan derfor heller benevnes som dybdekompetanse. Det handler om at elever lærer og utvikler en grunnleggende og helhetlig forståelse av prinsipper, teknikker eller yrkesoppgaver slik at denne forståelsen kan relateres til, og brukes i, ulike sammenhenger. Et viktig element i dybdelæring er derfor utvikling av begrepsforståelse og tilegnelse av teknikker og prinsipper som er overførbare mellom ulike situasjoner og kontekster. I den skolebaserte delen av yrkesopplæringen bør begrepsforståelse, prinsipper og teknikker derfor stå i fokus. For eksempel det å kunne benytte teknikker og prinsipper for å håndtere yrkesoppgaver i ulike situasjoner og kontekster. Dybdelæring og kompetansebegrepet har derfor mange likhetspunkter.

KOMPETANSE Å være kompetent innebærer at man kan håndtere, løse, utføre eller mestre krav, oppgaver, mål eller komplekse utfordringer i en nærmere bestemt kontekst. I LK20: «Kompetanse er å tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.»

I et yrkesopplæringsperspektiv innebærer kompetanse ikke bare å utvikle forståelse av sammenhenger mellom teori og praksis, men at kompetanse ikke kan kobles bare til kunnskap. Kunnskap i seg selv kan derfor ikke regnes som kompetanse, men må vises i handling. Det at kompetanse skal kunne vises i kjente og ukjente situasjoner, innebærer at elevene må se likheter og forskjeller i, og mellom, ulike kontekster og benytte et hensiktsmessig repertoar av handlingsalternativer basert på skjønn. Kompetanse innebærer derfor alltid bruk av skjønn, i motsetning til standardiserte

arbeidsoppgaver der elever og yrkesutøvere gjør samme arbeidsoppgave om og om igjen til den til slutt er automatisert og kroppsliggjort.

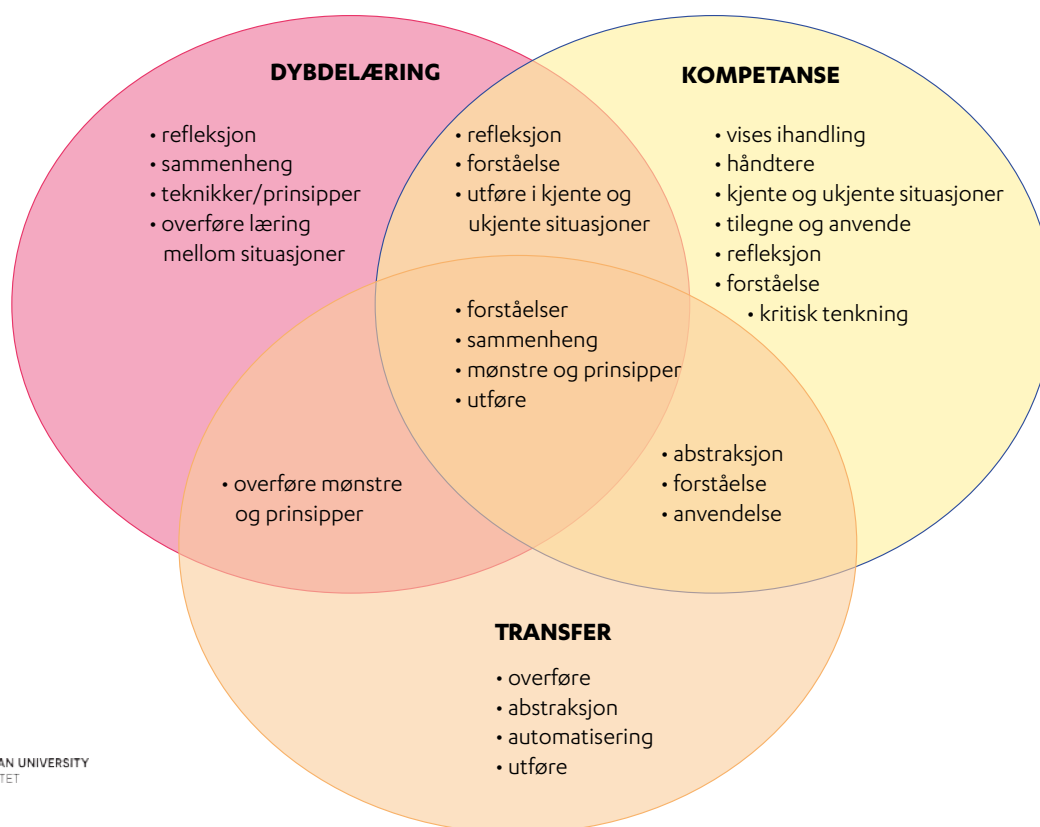
TRANSFER Tradisjonelt betyr transfer at man overfører og anvender noe man har lært eller erfart i én situasjon, over til en annen situasjon som i større eller mindre grad er forskjellig fra den opprinnelige situasjonen. Når situasjoner, kontekster eller praksiser ikke er tilstrekkelig like til at en automatisert form for praksis kan overføres direkte, avhenger transfer av en mer bevisst abstraksjon og søken etter mønstre, prinsipper og forbindelser som kan etablere en kognitiv bro mellom ulike kontekster. Nærtransfer innebærer at det er stor likhet mellom treningsfasiliteter og yrkesutøvelse (for eksempel flysimulator), mens fjernttransfer innebærer at det er mindre likhet mellom opplæringssituasjonen og arbeidssituasjonen (for eksempel rollespill i et klasserom).

I et yrkesopplæringsperspektiv innebærer transfer en form for overføring av det lærte fra en setting til en annen, og kan stimuleres gjennom det å bygge en bro fremover eller bakover, mellom teori og praksis og mellom ulike kontekster. I praksis vil dette si å benytte yrkesrelevante arbeidsoppgaver i skoleopplæringen og knytte erfaringer elevene har gjort i arbeidslivspraksis, til innhold og læringsaktiviteter på skolen. Det holder ikke bare å tro at elevene ser sammenhengen mellom det som skjer på skolen og i bedrift (og omvendt), vellykket transfer er avhengig av at denne kognitive broen aktivt stimuleres av yrkesfaglærerne.

MÅL Hvorfor har vi valgt å legge vekt på akkurat disse begrepene? Slik vi ser det, er noe av utfordringen i yrkesopplæringen at det oppstår grenser mellom innhold og læringsaktiviteter i klasserom og verksted, og mellom erfaringer fra

både skole og bedrift. Disse grensene bør overskrides mer effektivt. Vi tror at det å rette et sterkere fokus på kjernen i dybdelæring, kompetansebegrepet og transfer kan utvikle både evne og muligheter til å håndtere yrkesrelevante oppgaver i kjente og ukjente situasjoner. Målet er altså å utvikle en dybdekompetanse der transfer er et sentralt verktøy.

FELLESTREKK



I dette venndiagrammet har vi forsøkt å trekke ut essensen av hvert begrep og deretter søke etter likheter mellom begrepene dybdelæring, kompetanse og transfer og hva som forener disse i en yrkesdidaktisk sammenheng. Målet for yrkesopplæringen vises i det sentrale overlappende området i midten av diagrammet og konkretiseres i begrepene: *forståelse, overføring, anvendelse, refleksjon og sammenheng*. Spørsmålet er dermed: Hva legger vi i disse fem begrepene? Hvordan kan disse begrepene konstituere en yrkesdidaktikk 2.0?

FORSTÅELSE handler om noe mer enn å pugge eller å kunne utføre standardiserte arbeidsoppgaver. Forståelse innebærer en bevisst kobling mellom helhet og deler av denne helheten. Helheten virker inn på delene, og delene virker tilbake på helheten. Forståelse gir derfor handlingsrom, repertoar og bruk av skjønn.

OVERFØRING kan sees synonymt med transfer i denne sammenhengen. Det å overføre prinsipper og teknikker mellom ulike kontekster kan bidra til å håndtere kjente og ukjente situasjoner basert på en forståelse av sammenheng selv om situasjonene er forskjellige. Klarer elevene å se likhetstrekk mellom innhold og yrkesoppgaver i både klasserom, verksted og bedrift, blir det en sammenheng mellom deler og helheten.

ANVENDELSE innebærer et fokus på «å gjøre», altså yrkesrelevante oppgaver. Skal du bli flink kokk, må du trene på de arbeidsoppgavene som konstituerer god *yrkesutøvelse*, og i mindre grad på «skolske» arbeidsoppgaver. Siden kompetanse vurderes ut ifra hvordan elevene håndterer kjente og ukjente yrkessituasjoner, vil yrkesrelevante praktiske oppgaver være sentralt. Kunnskap er viktig, men kunnskapen må vises i *handling* og vurderes deretter.

REFLEKSJON er helt sentralt i læreprosesser. Uten refleksjoner over valg av handlinger og konsekvensene av disse handlingene er det svært vanskelig å gjøre varige erfaringer. Uten refleksjon kan selv det beste undervisningsopplegg forbli en aktivitet som bare blir nettopp det, en aktivitet. Gjennom refleksjonen kan elevene øves opp til å planlegge, gjennomføre og vurdere eget arbeid, noe som forventes av fagarbeidere.

SAMMENHENG innebærer en forståelse for at de foregående fire begrepene ikke kan sees isolert fra hverandre, men må settes sammen til en helhetlig yrkesdidaktikk som legger vekt på hvordan elevenes dybdekompetanse kan øves og utvikles slik at de kan utøve skjønn og dermed håndtere kjente og ukjente situasjoner

YRKESDIDAKTIKK 2.0 Spørsmålet blir da: Hvordan kan undervisningen legges til rette for at elevene kan håndtere kjente og ukjente situasjoner ved hjelp av en forståelse av prinsipper og teknikker og overføre denne kompetansen fram og tilbake mellom ulike kontekster, for eksempel klasserom, verksted og bedrifter?

Siden yrkesopplæringen i sitt vesen er svært mangfoldig med tanke på ulike utdanningsprogram, geografi, skoler, verksteder, lærerkrefter osv., så er det ikke mulig med en

konkret oppskrift på yrkesdidaktikk 2.0. Istedenfor er det noen prinsipper og teknikker som må tilpasses undervisningen for hver enkelt klasse eller gruppe av elever.

Dette er *prinsipper* med vekt på å

- utvikle elevenes forståelse for hvordan *enkeltdeler inngår i en helhet*. Hvis elevene forstår at helheten er større enn delene, og at ulike deler griper inn i hverandre, kan dette redusere nærsynthet og kortsiktige løsninger. Dette kan også bidra til en kritisk vurdering av om egne valg og eget arbeid bidrar til et større fellesskap;
- utvikle større forståelse for hvordan generelle prinsipper og teknikker kan være utgangspunkt for å løse tilsynelatende ulike arbeidsoppgaver, men som likevel har grunnleggende fellestrekk. Hvis elevene har større forståelse for aktuelle begreper innenfor fagfeltet, får de også et større handlingsrepertoar og kan bruke skjønn;
- hjelpe elevene i grensekryssingen mellom kontekster. Det å aktivt skape broer fra ulike kontekster som fra klasserom til verksted (og omvendt) og fra skole til bedrift (og omvendt). En slik hjelp til grensekryssingen kan bidra til at elever erfarer sammenhenger mellom arbeidsoppgaver i skole og bedrift, og dermed opplever nytten av både innholdet og læringsaktivitetene i både skole og bedrift.

OPPSUMMERING Strengt tatt er det vanskelig å si at begrepene og innholdet i det vi har kalt yrkesdidaktikk 2.0 er revolusjonerende nyheter. Vi tror likevel at en større forståelse av hva disse tre begrepene dybdelæring, kompetanse og transfer virkelig innebærer, kan få betydning for *prioriteringer* i den skolebaserte yrkesopplæringen. Vi har gjennom egen og yrkesfaglærerstudentenes forskning sett betydningen av yrkesfaglærernes forståelse for fagbegreper og betydningen for hva som vektlegges i undervisningen. Hvordan elevenes forståelse, anvendelse, overføring, refleksjon og sammenheng kan utvikles i den skolebaserte yrkesopplæringen, må imidlertid utformes lokalt gitt alle variasjonene i Skole-Norge. Da kan kanskje disse *prinsippene* føre til *refleksjon* og ny *forståelse* for opplæringsarbeidet.

Kunsten, omstendighetene og øynene som ser

Et og samme kunstverk er ikke det samme for alle seere. Det er heller ikke det samme hver gang samme person ser det samme bildet! Dette er påminnelser hentet fra den danske boka «Kunstværk, udenværk og visuel kultur. Om at se på billeder» av Anders Troelsen.

AV HALLVARD HÅSTEIN, PEDAGOGISK RÅDGIVER

«Kunstværk, udenværk og visuel kultur. Om at se på billeder» av Anders Troelsen. Et av ordene i tittelen trenger en forklaring: Med *udenværk* mener forfatteren alt utenfor og omkring et kunstverk som har innflytelse på hvordan vi opplever kunstverket.

Dette er et omfattende verk om det å se, oppleve og analysere bilder. Boka er på hele 662 sider.

Boka er delt inn i fem deler. De tre første handler henholdsvis om våre øyne, om hvordan kunst rammes inn, og om kunstopplevelse.

ØYNENE SOM SER OG TOLKER Første delen av boka handler ikke om kunst. Den handler om øynene vi ser med. Når disse møter billedkunst og andre visuelle uttrykk, fungerer de ikke som nøytrale tilskuere. For mennesker er aktivt tolkende vesener. Troelsen frem-

hever at dette gjelder i forholdet til all kunst, det være seg billedkunst, musikk eller litteratur. «Ustandselig analyserer og fortolker vi i vores dagligdag – vi kan simpelthen ikke lade det være.» Dessuten understreker han at det ikke er slik at vi først ser og deretter tolker. Vi tolker i og med at vi sanser.

Grunnen er at vi alltid har med oss våre erfaringer og holdninger når vi møter kunst. Dette innebærer at det vi har i oss, stadig vil innsnevre vårt synsfelt og sette rammer for vår fatteevne.

INNRAMMINGER Den andre delen omhandler betydningen av rammene og situasjonen omkring et bilde. Hva vi ser når vi står foran et bilde, avhenger ikke bare av våre øyne. Hva vi ser, avhenger av omstendighetene og den fysiske rammen som omgir bildet.

Her følger et lite utvalg av



underoverskrifter fra denne delen av boka: Museer som rammer for kunst; Fra håndverk til kunst; De arkitektoniske og rommelige rammer for kunst; og Billedtitler.

SYNSOPPLEVELSE Boka vil være nyttig ikke bare for dem som vil utøve, studere eller formidle kunst. Den er også velegnet for dem som vil bli bedre kjent med sin egen måte å oppleve kunst på. Som fotograf eller som

publikum på en utstilling kan vi velge hvilken posisjon vi vil innta når vi er opptatt av et bestemt bilde, men det «betyr ikke at vi kan komme bag om de synsvaner, vi har ervervet os i løbet av vår levetid; vi kan ændre på dem, men hele tiden må vi bygge på dem. Et uskyldigt øje findes ikke».

Videre minner Troelsen oss om at:

«Helheden er mer enn summen af enkeltde-

lene. Det er det ingen mystik i. Pointen er blot, at delene ikke befinner sig hver for sig i isolation, men er forbundne, indgår i relationer.» Innsikten i den første setningen i dette sitatet er velkjent. Derimot er hans begrunnelse på hvorfor mindre vanlig å møte.

KJÆRLIGHET TIL KUNSTEN

Troelsen er svært kunnskapsrik. Måten han skriver på, virker imidlertid like mye å være preget av hans kjærlighet til kunst som av hans kunnskap om kunst. Hele veien anvender han nemlig utvalgte kunstverk for å utdype og konkretisere sine poenger. Foto av disse er gjengitt i boka. Slik blir bildene i boka ikke bare illustrasjoner, men også et materiale forfatter og leser kan utforske sammen.

ET SJELDENT BOKVERK Dette er en bok til å bli klok av. Den er rik på kunnskap og inneholder et vidt spekter av perspektiver på hvordan en kan nærme seg kunst og formidling av kunst. Den er i beste forstand både interessant og lærd på samme tid.

Oppsummert og særdeles forenklet: To perspektiver er gjennomgående i Troelsens bokverk. Når det gjelder det å omgås bilder og andre kulturformer, mener han det er avgjørende å ha med seg disse tankene:

Et bilde er aldri helt isolert. Det lar seg ikke forstå kun ut ifra seg selv. Det inngår alltid i en sammenheng.

Det er avgjørende å tenke historisk. Men ikke for å komme fram til en opprinnelse for billedkunsten. Poenget er å forstå at alt har vært annerledes og senere kan bli annerledes: «Intet er for alltid frosset fast i en bestemt form, men rummer et potensiale, som det historiske forløb kan belyse.»

KONKLUSJON Dette er en bok om å se på kunst, men mer enn det: Boka er et kunstverk i seg selv. Det formidles både gjennom tekst, bilder, overskrifter og bokas grafiske utforming. Om en ikke kommer lenger enn til å bla i Troelsens bok, vil en likevel kunne få en kulturell opplevelse.

Det er en bok å leve sammen med og som en ikke kan regne med å gjøre seg ferdig med. Den vil være en rik og nyttig kilde for pedagoger som skal undervise i kunst- og kulturfag. Og når de trenger et avbrekk i travelheten, vil den kunne gi ro og fordypelse.

Anders Troelsen sitt messterverk anbefales for alle med interesse for hva de selv og andre får ut av det å se.

Bokhøst - igjen

Temperaturen går nedover, høstfargene har kommet, det samme har bokhøsten.

VED WENCHE SCHJØNBERG



Kokebok fra eventyrverden

Kokebok fra Kardemomme by er en av bøkene matglade kan prøve seg på. Her er det konditor Elin Vatnar Nilsen som har kost seg med oppskrifter, inspirert av Thorbjørn Egners fantasiby.

Kanskje ikke overraskende at boka kommer akkurat i år, for 1. juledag har den nye animasjonsfilmen «Folk og røvere i Kardemomme by» premiere. Konditoren, som også driver nettstedet Krem.no, «reiser» i boka til Kardemomme by og gir oss oppskrifter på det som kan komme fra former og gryter og kar i den lille byen som nå har gledet flere generasjoner.

Ifølge forlaget, Cappelen Damm, kan vi prøve oss på oppskrifter som Løvens sjokoladecake, Syversens trikkekaker og Kamomillas omelett. Dessuten bidrar tante Sofie med kjøkkenregler, og det gis også tips til Kasper, Jesper og Jonatan og mange andre som er glad i å spise mat, men kanskje ikke like flinke til å lage den.

Elin Vatnar Nilsen har tidligere gitt ut bøkene «Alle kan bake», «Desserter» og «Søt bakst».



Enda mer asiatisk

I fjor kom boka «Alt asiatisk». I år kommer oppfølgeren, **Alt asiatisk 2**. Forfatteren er Elisabeth Le, som også står bak bloggen og instragramkontoen «Alt asiatisk». Boka gis ut på Aschehoug forlag.

Boka er selvsagt en oppskriftssamling. Men den er også en veiviser til hvordan den sørøstasiatiske maten egentlig skal lages. Ifølge forlaget byr Le på en innføring i hvordan du kan lage asiatiske sauser, steke nudlene riktig og for eksempel lage vårruller. Hun gir også tips til hva som bør handles inn av råvarer, slik at du har de riktige tørrvarene, grønnsakene og krydderne for hånden når du skal prøve deg på asiatisk mat.

«Alt asiatisk 2» gir dessuten menyforslag til større måltider med asiatisk mat.

Grønn vekst

Bærekraft er noe yrkesfag gjerne tar mål av seg til å implementere. De grønne verdiene står sterkt i opplæringen i håndverksfagene, og at fagene skal være bærekraftige, er et viktig mål i opplæringen av framtidens fagarbeidere.

Tiden forlag er nå ute med boka **Grønn vekst. En sunn økonomi for det 21. århundre**. Her lanserer forfatteren, Per Espen Stoknes, et nytt og det forlaget beskriver som et bærekraftig vekstparadigme, ment for å styrke håpet om å få til et helt nødvendig grønt skifte i både norsk og internasjonal økonomi.

Spørsmålet er hvordan det er mulig å sikre vekst og velferd også i årene som kommer, og hvordan det kan bygges bro mellom miljøbevegelsen, næringslivet og folk flest.

Per Espen Stoknes er psykolog og økonom, og leder Senter for bærekraft og energi ved BI i Oslo.



Minner og myter

Det handler om huggere og fløtere i boka **Skogens menn**, som er ute på Aschehoug forlag. Det er Ingar Kaldal, professor i historie ved NTNU, som har skrevet den. Kaldal har tidligere gitt ut flere bøker om arbeid og dagligliv, som er en viktig del av hans historieforskning. For eksempel bøkene «Minner som prosesser – i sosial-

og kulturhistorie» og «Hva forteller skogsmuseene?».

Denne gangen handler det også om skogen, som har vært opphavet til en av våre største næringer. I boka skildres livet som hugger og fløter, der det var nødvendig med fysisk styrke, men også med kløkt, for det kunne gå svært fort, og det var veldig viktig å finne løsninger raskt hvis for eksempel tømmeret drev i feil retning eller floket seg sammen.

I boka tar Kandal oss med langs fløterelvene og inn i bygdene på skogen. «Han lar oss møte flere slags skogsfolk, både menn og kvinner. Han åpner ei dør inn til en hel kultur som er i ferd med å gå tapt», heter det blant annet i omtalen av boka.

Forbundskommentaren

AV **STEFFEN HANDAL**

leder i Utdanningsforbundet



ET KRAFTFULLT LØFT FOR YRKESFAGENE?

Det er noe trist som skjer når «alle» er enige om målet – men ingen er i stand til å gjøre det som trengs for å komme dit. Det kan spre en form for motløshet.

Satsingen på yrkesfagene i den videregående skolen er et eksempel på mye god vilje og lite handlekraft. Ifølge Hurdalsplattformen vil den sittende regjeringen gjennomføre et *kraftfullt løft for yrkesfagene*. Også den forrige regjeringen hadde dette som et mål, og den lovet også et *yrkesfaglærerløft*. KS slutter seg til disse ambisjonene, men streiken har vist oss at det er dårlig med konkrete prioriteringer.

Det er bra å ha mål – og målene er gode – men skal vi nå dem, må vi også bruke lønn som virkemiddel.

For mange av våre nesten 10 000 medlemmer i yrkesfagopp-læringa er det et gap mellom det de kan tjene i skolen, og det de kan tjene på å utøve faget sitt i privat sektor. Lærerstreiken har vist at KS har liten vilje til å endre dette – og de svarer på rekrutteringsutfordringer i lærergruppene med å senke kravene til kompetanse.

Det er fortsatt sånn at flere som underviser på yrkesfagene mangler lærerutdanning, og det er svært få arbeidsgivere som påtar seg ansvaret for å bidra til at lærerne får full «dobbelkompetanse» – både i faget og i lærergjeringen. Yrkesfaglærerne peker også på at det er vanskelig å få etterutdanning innenfor det faget de underviser i, og det er derfor vanskelig å henge med når arbeidslivet endrer seg.

Den manglende viljen til å gi den nødvendige kompetansehevingen bidrar ikke til å satse på yrkesfag.

For å rekruttere og beholde yrkesfaglærere må skolene kunne konkurrere med lønnsnivået i private virksomheter. Yrkesfaglærere må sikres lønnsmessig uttelling for kompetanseutvikling, relevant fagbrev og praktisk erfaring fra yrkesfagene de underviser i. Dette er målsettinger som Utdanningsforbundet har nedfelt i sine måldokumenter, men som vi ikke har kommet langt nok i å innfri.

Vårt budskap til politikere og til KS må fortsatt være:

**Vil dere satse på yrkesfagene
– må dere satse på yrkesfaglærerne.**



Ikonet

Henriette Schønberg Erken

Henriette Schønberg Erken ble født Henriette Schønberg i Christiania i 1866. Hun var datter av professor dr.med. Edvard Schønberg og Olava Christiane Antoinette Fangen.

TEKST OG BILDER **TORGEIR ØVERLAND**

Faren var bestyrer for Fødselsstiftelsen i Christiania, som var en fødeklinikk, og Henriette vokste opp i bestyrerboligen i Akersgaten.

Hun kom fra et godt hjem uten mangel på ressurser. Hun fikk tidlig interesse for mat og skulle etter hvert bli den mest betydningsfulle personen innen kokekunst og ernæring i Norge.

Henriette fikk opplæring i kokekunst i hjemmet under veiledning av moren til hun var 28 år. Da fikk hun et vikariat og senere jobb ved Christiane Bonnevies pikeskole på Frogner. Dette var i 1894.

Elevene fikk opplæring i matlaging og husstell etter fullført 9-årig skolegang.

For ytterlig kvalifisering gjennomgikk hun «Statens kurs til utdanning av lærerinner for folkeskolekjøkken» på Kampen i Christiania. Dette ble forgjengeren til Statens lærerinnereskole i husstell, som senere ble Høgskolen i

Akershus, beliggende på Ringstabekk i Bærum. Det som kanskje få vet, er at datteren til Hanna Winsnes, Barbra, ble gift med gårdbruker Jens Ring på Stabekk. Dette skulle etter hvert bli Statens hustellærerskole, senere Høgskolen i Akershus. Der tok undertegnede sin lærerutdanning i 1992–1995.

Faren til Henriette var slettet ikke begeistret for at datteren skulle leve av «husholdning». Det var under hennes stand. Hun skulle ikke skrive og gi ut en kokebok! Men etter å ha fått noen råd fra selveste Henrik Ibsen, som var i farens omgangskrets, gikk hun løs på arbeidet, og i 1895 ga hun ut «Kokebok for skole og hjem». Boken ble skrevet i samarbeid med legen Caroline Steen. Dette skulle bli den første av i alt 70 bøker om kost og husstell. En del av de første bøkene var sågar håndskrevne, noe som faktisk var helt vanlig på den tiden.

Fra 1897 hadde hun en fast mat- og

oppskriftsspalte i magasinet «Urd» – et nystiftet magasin som var et kulturelt og politisk magasin for kvinner. På kveldstid holdt hun kurs i husholdningsøkonomi for Norsk Kvinnesaksforening. Disse kursene ble så til de grader populære at alle mødre som fikk døtre, ble oppfordret til å søke seg plass allerede ved dåpen slik at de kunne ha håp om å ha gjennomgått dette kurset innen de skulle gifte seg!

Arbeidet hadde vekket slik oppmerksomhet at hun i 1898 fikk stipend og kunne ta diplomeksamen ved Edinburgh High School of Cookery. Dette var en pionerinstitusjon innen sitt felt i Europa. Henriette tok også kurs i matlaging og ernæring i Berlin.

Hun var dessuten på mange reiser i Europa for å hente inspirasjon som hun kunne bruke i sitt eget forfatterskap innen kokekunst, ernæring og forbrukerøkonomi. Man ser i «Stor kokebok for større og mindre husholdninger» at

det klassiske franske kjøkken har hatt ganske stor betydning for oppskriftene i boka.

Når man ser spennet i oppskriftene hennes, ser man at det ikke bare er de vanskeligstilte som er målgruppen. Mye er også rettet mot de bedrestilte i samfunnet. Dette er en kokebok for absolutt hele landets befolkning.

Henriette ble gift med rittmester og senere oberstløytnant Albert Leonard Erken den 26. juni 1901. De fikk to barn, Edvard i 1902 og Anne Johanne i 1904. Anne Johanne ble også forfatter.

I 1906 flyttet de til Levanger fordi mannen ble beordret dit av militæret i to år. Henriette lå slettes ikke på latsiden, men satte umiddelbart i gang med å holde husholdningskurs.

I 1908 flyttet de til Dystingbo på Ridabu, rett utenfor Hamar. Dette var nabogården til den prestegården hvor Hanna Winsnes hadde utøvd sin kokekunst på 1800-tallet. Man kan si at Ridabu i Vang kommune var et kraftsentrum i norsk kokekunst og ernæring i omtrent 100 år. Begge damene var svært opptatt av riktig ernæring og økonomi innen husholdet. Husholdningsøkonomi har dessverre i mindre grad stått i fokus de siste tiårene. Se bare på hvordan vi kaster fullt spiselig mat kun på grunn av en datomerking som burde vært helt unødvendig.

På Dystingbo opprettet og drev hun husmor- og lærerinneskole helt frem til 1927. Etter det ble det mer reisevirksomhet og stadige foredrag over hele landet.

Det skal også nevnes at Henriette fikk laget et minnesmerke over Hanna Winsnes på prestegården i Vang. Steinen har følgende påskrift: «med takk fra norske kvinner». Henriette hentet mye inspirasjon fra Hanna Winsnes i sitt virke og forfatterskap.

UTGIVELSER

Starten på forfatterskapet hennes bar preg av tiden hun levde i. Boka «Lev-

ningers anvendelse» kom ut i 1905. Den omhandlet hva man kunne bruke matrester til, og at ingenting måtte gå til spille. Utgivelsen var nok ikke tilfeldig. I 1905 levde nemlig 18 prosent av Christianias befolkning på fattig-understøttelse! Dermed skrev hun en bok som var rettet mot småkårsfolk i bygd og by. Denne het «Kogebok for sparsommelige husmødre i bygd og by». Her var ingredienslisten oppført med priser. Det som slår en, er at denne boken er like aktuell i dag, da mange familier ikke har råd til skikkelig mat i hverdagen. Tusenvis av barnefamilier lever under fattigdomsgrensen.

Men i 1914 kom det en bokutgivelse som skulle ha meget stor betydning for norsk kokekunst, nemlig «Stor kokebok».

Her inngikk alt fra sylting og salting til safting og hermetisering. Og alle områder innen matlaging helt fra slakting og servering og til vinlegging og laging av likører. I boken fremhever hun melk og melkemat, frukt og grønnsaker som særlig viktige matvarer. Grunnen til det var at man etter hvert hadde fått kunnskap om hva disse matvarene inneholdt av helt nødvendige vitaminer og næringsstoffer.

Førsteutgaven inneholder 2300 oppskrifter og var skrevet etter modell av de store moderne utenlandske kokebøkene som fantes på den tiden. I motsetning til mange av hennes tidligere utgivelser var denne boken innrettet mot de velsoignerte i samfunnet og ikke folk i det nedre samfunnssjiktet.

MATEN

Her er det brukt mange dyre råvarer som gåselever, trøfler, hummer, asparges, artisjokker og kalvekjøtt. Det meste etter modell av det franske kjøkken.

Man ser også at «Stor kokebok» har dannet modell for lærebøker her til lands. «Husmorboka», som ble utgitt av Landslaget for husstell-lærerinner i 1930, har nok fått inspirasjon herfra.

Lærebøkene vi bruker i dag til undervisning i restaurant- og matfag, har innslag fra disse bøkene. Så vi kan trygt si at Henriette har vært en inspirasjon for nåtidige lærebokforfattere.

I Henriettes kjøkken var det vanlig å bruke supper til forrett når familien skulle serveres middag. Noe også jeg var vant til fra min oppvekst. Også dessert ble servert omtrent hver dag.

Tre-retters middag var helt vanlig i hjemmet vårt, og det var forholdsvis vanlig på landsbygda på 60-tallet. Ikke for at det var eksklusivt, men for å drøye de dyre råvarene ved at man da spiste mindre hovedrett. Husk at man alltid utnyttet hele dyret ved å koke kraft. Dette var billig og godt og ble brukt til både sauser og supper.

I tillegg skulle bordet være pent dekket. Ofte med duk og servietter, selv til hverdags.

Vin, øl og likør

Gode viner fra Frankrike og diverse andre land var ikke drikke for alle. Ordentlig vin var dyrt og ikke for alle samfunnslag.

Derfor lagde man «vin» av det man kunne høste fra naturen. Det fantes ikke grenser for hva man kunne legge vin av. Det være seg epler, pærer, blåbær, plommer, rabarbra, multer, stikelsbær og rips. Ja, sågar skinntryte og løvetannblomster! Løvetannvin har jeg smakt, og det var slettes ikke å forakte. Men det er ikke som en bordeaux eller bourgogne!

Også likør lagde man selv, fordi sprit var mye lettere å få tak i. Dessuten var det mye billigere enn vin. Likør og vin, særlig av heggebær, var noe vi lagde ganske ofte da jeg var ungdom.

Øl ble brygget et par ganger i året. Noen ganger brygget min mor og bestemor øl til jul og var litt «uheldige» så ølet ble ganske sterkt og hadde en forholdsvis høy alkoholgehalt. Noe som var helt greit for oss ungdommer etter hvert som vi ble eldre.

Oppskrifter

For å yte Henriette den fulle rettferdighet skriver jeg oppskriftene som de er skrevet i «Stor kokebok» utgitt i 1921.

Hun har flere oppskrifter på hjemmebrygget øl, men jeg tar med denne. Fordi den er enkel og god. Vil man ha sterkere øl, tilsetter man litt mer sukker og marginalt mer gjær, og lar det stå lenge til gjæring.



HJEMMEBRYGGET ØL

½ glas maltekstrakt
10 l. vand
25 gr. Humle
½ kg. Sukker
30 gr. Gjær

Maltekstrakt, 5 l. vand og humlen koker i 25 minutter, siles. 5 l. vand koker med 350 gr. Sukker, til det er klart, siles varmt op i krukken til det øvrige. Resten av sukkeret brunes, påspædes 2 dcl vand, siles også i. Gjæren oppløses i litt av det lunkne øl og haves i, når alt er svakt lunkent. Staar tildækket i 2 dage, tappes på flasker.

For egen del ville jeg nok ha brukt et gjæringskar som kan påsettes en gjærlås.

Vinlegging er en øvelse i renslighet og tålmodighet. Vær omhyggelig med renhold av flasker, gjæringskar og alt som kan komme i kontakt med vinen. Det samme gjelder selvfølgelig også for ølbrygging.

PLOMMEVIN

20 kg. Plommer
10 kg. Sukker
1 kg rosiner eller rengjær
Vand

Knus plommerne og overhæld dem med 7 l. lunkent vand, hvori er opløst et kg. Sukker. La det staa i 3 dage tildækket med et klæde. Pres saften fra, held vand paa igjen og pres; dette gjentages flere ganger, da saften er vanskelig at faa utskilt. Fyldes paa ankeret, efterat resten av sukkeret er opløst i saften. Behandles ellers som før forklaret om vin. Denne portion er til 40 liters anker.

Dersom dere vil prøve å legge vin, er det lurt å lese seg opp på generelle måter å gjøre det på. Undersøk for eksempel prosesser, gjæringskar, gjærlåser, flasker, korker og lagring.

I disse oppskriftene er det rosinene som erstatter gjæren fordi de har naturlige gjærsopper på seg. Jeg vet ikke om dagens rosiner kan brukes, så bruk litt fersk gjær i stedet. Men tilsett gjerne rosiner for smakens skyld.

KAALROULETTER



Hurtiglaget kjøtfarce
1 kg. kjøt
200 gr. Franskbrød
¼ l. fløte
½ l. melk
Salt, (ca 1 ss. Mengde er ikke angitt i originaloppskriften. Den er for egen regning)
Pepper
Muskat
2 egg

Fremgangsmåte
(tradisjonell 1921)
Det opskaarne kjøt males 6 ganger (sammen med saltet). Franskbrødet – uten skorpe – utbløtes i melken og røres i; tilsæt krydderier, fløten og de godt vispede egg.

Kaalhodet koker ¼ time i saltet vand, bladene løses forsiktig ra; det tykkeste av stilken skjæres ut. Paa hvert blad langs efter stilken lægges en ske kjøtfarce. Bladet brettes først ind paa tversiderne, og derefter rulles det tætt sammen om farcen, ombindes med skoldet hyssing. De fyldte kaalblade koker ½ time i det vand, kaalen blev kokt i. Hyssingen tages av og kaalbladene oplægges paa avlangt fat; serveres med rørt smør.

Siden dette er hverdagsmat, så servér med hjemmebrygget øl.

Mitt tips er å servere med kokt potet og hvit saus laget av litt av kokevannet og melk. Og gjerne kokt gulrot, om du ønsker det.

For de velsoignerte var det retter med franske navn – *noisettes d'agneau à la française* og *côtes de veau froides à la Reine* og liknende. Som et eksempel er det 17 oppskrifter i boken som har hummer som hovedingrediens.

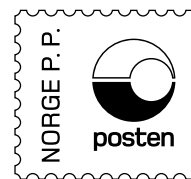
Henriette var ikke fremmed for å virkelig bruke eksklusive matvarer.

GAASELEVER MED TRØFFEL

(foie gras à la Toulouse)
1 gaaselever
Trøfler
Salt og pepper
Smør
Champignons
Spansk saus
2 spiseskjeer hvitvin

Gaaseleveren avpudses og gjennomstikkes på begge sider med trøffelskiver, som er krydret med fint salt og pepper. Leveren omgives med fleskeskiver, der omkring et smurt papir. Stekes i varm ovn i 40 minutter med litt smør i panden; dryppes over med skyen; man kan omgi leveren med posteideig istedenfor med papir. Madeirasaus eller spansk saus, opkokt med litt hvit vin, serveres til. Leveren oplægges paa fat, og omkring lægges champignons.

Serveres med en avkjølt Sauternes og toast.



Returadresse:
Utdanningsforbundet
Postboks 9191 Grønland
N-0134 OSLO

Følg Yrke på Face- book

Her får du nyheter om yrkesopplæring, aktuelle og utdypende intervjuer, reportasjer og artikler fra bedrifter, skoler og andre opplæringsinstitusjoner. Gå inn og følg oss, da vel! @tidsskriftetyrke



YRKE